ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ

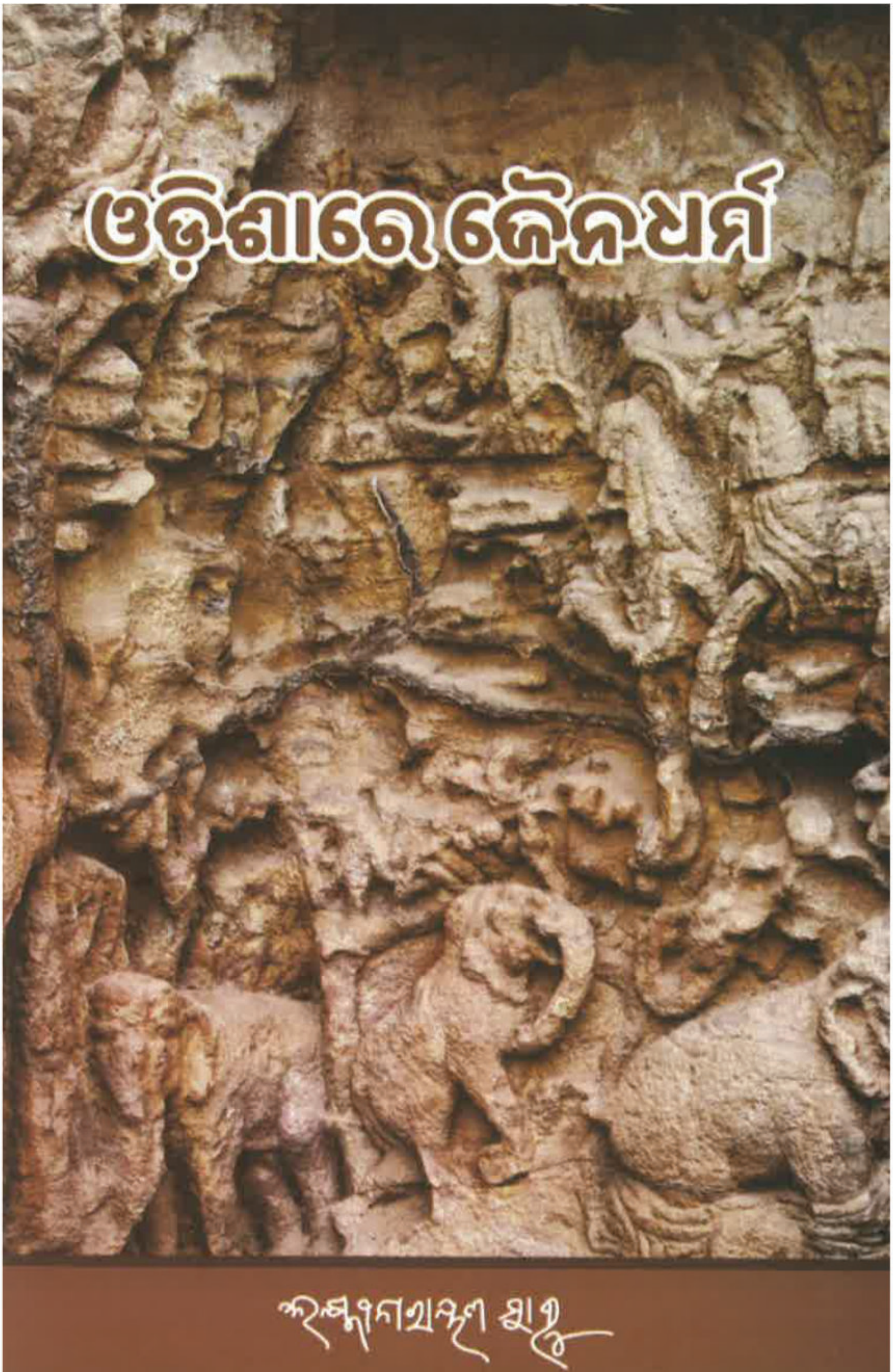

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ

ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ

ଲେଖକ

ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ

ଏମ୍.ଏ.,ଏଲ୍.ଏଲ୍.ଡ଼ି., ଇତିହାସ ରତ୍ନ

[ହିନ୍ଦ୍ ସେବକ ସମାଜ ସଦସ୍ୟ]

ଉତ୍କଳ ସଂସ୍କୃତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
ସଂସ୍କୃତି ବିହାର, ଭୁବନେଶ୍ୱର

UTKAL UNIVERSITY OF CULTURE
SANSKRUTI VIHAR, BHUBANESWAR

ଜୈନ ଚେୟାର

ଉତ୍କଳ ସଂସ୍କୃତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ

ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ	**ODISHARE JAINADHARMA**
ଲେଖକ	**Author**
ଡକ୍ଟର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ	**Dr. Laxminarayan Sahu**
ପ୍ରକାଶକ :	**Published by :**
ଜୈନ ଚେୟାର	Jain Chair
ଉତ୍କଳ ସଂସ୍କୃତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ସଂସ୍କୃତି	Utkal University of Culture,
ବିହାର, ମଦନପୁର,	Sanskruti Vihar, Madanpur,
ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭୫୨୦୫୪	Bhubaneswar-752054
ଜିଲ୍ଲା-ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ଓଡ଼ିଶା	Dist : Khurda, Odisha
ଇମେଲ୍: mailboxuuc@gmail.com	E-mail: mailboxuuc@gmail.com
ୱେବସାଇଟ୍: www.uuc.ac.in	Website: www.uuc.ac.in
ମୋବାଇଲ୍: ୮୦୯୩୯୮୨୪୯୬	Mobile: 8093982496
ପ୍ରଚ୍ଛଦ :	**Cover :**
ସୁଧାଂଶୁ ସାମନ୍ତରାୟ	Sudhansu Samantray
ଅକ୍ଷର :	**Type setting :**
ଉତ୍କଳ ଗ୍ରାଫିକ୍ସ	Utkal Graphic
ମୁଦ୍ରଣ :	**Printed at**
ଇଣ୍ଟେକାଡ୍	inteCAD
୪୪୨, ସହିଦ ନଗର	442, Sahid Nagar
ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭	Bhubaneswar-7
ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ :	**First Edition :**
୧୯୫୯ (୧୩୬୬ସାଲ)	1959 (1366 Sal)
ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ :	**Second Edition :**
୨୦୨୨	2022
ମୂଲ୍ୟ :	**Price** :
୩୦୦/-	Rs. 300/-
(ତିନିଶତ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର)	(Rupees Three Hundred Only)

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଜୈନ ପ୍ରଜ୍ଞା ଓ କୃଷ୍ଟି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ
ଉତ୍ସର୍ଗିତ ।

●

Dedicated
to
the International Academy
of
Jaina Wisdom & Culture

Aliganj, Etah (U.P.)

ଚାରି

ମୁଖବନ୍ଧ

ଜୈନଧର୍ମ ବିଶ୍ୱର ପ୍ରାଚୀନତମ ଧର୍ମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । 'ଜିନ' ଶବ୍ଦରୁ 'ଜୈନ' ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଜିନମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ ଧର୍ମ ଜୈନଧର୍ମ ନାମରେ ପରିଚିତ । ତୀର୍ଥଙ୍କର ଜିନର ଅନ୍ୟନାମ । ତୀର୍ଥଙ୍କରମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଚବିଶ । ଋଷଭଦେବ ପ୍ରଥମ ତୀର୍ଥଙ୍କର ଏବଂ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ମହାବୀର ଶେଷ ତୀର୍ଥଙ୍କର ରୂପେ ଗୃହୀତ । ଆଦି ତୀର୍ଥଙ୍କର ଋଷଭଦେବଙ୍କ ବିଷୟରେ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ତଥ୍ୟର ଅଭାବ ରହିଛି; କିନ୍ତୁ ଶେଷ ତିନି ତୀର୍ଥଙ୍କର ଅରିଷ୍ଟନେମୀ, ପାର୍ଶ୍ୱନାଥ ଓ ମହାବୀର ଜଣେ ଜଣେ ଐତିହାସିକ ପୁରୁଷ । ମହାବୀର ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ପ୍ରାୟ ସମକାଳୀନ । ମହାବୀରଙ୍କ ୨୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥିବାରୁ ଜୈନଧର୍ମ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମଠାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ।

ପାର୍ଶ୍ୱନାଥ ଜୈନଧର୍ମର ଜଣେ ସର୍ବମାନ୍ୟ ତୀର୍ଥଙ୍କର । ସେ ତିରିଶବର୍ଷ ବୟସରେ ଏକ ଅଶୋକବୃକ୍ଷ ତଳେ ବସି ନିବିଷ୍ଟ ସାଧନା ବଳରେ ସିଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସତୁରିବର୍ଷ କାଳ ଅହିଂସା, ଅନୃତ ବା ସତ୍ୟ, ଅଚୌର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅସ୍ତେୟ ନାମକ ଚାରି ନୀତିବିଶିଷ୍ଟ ଚତୁର୍ଯ୍ୟାମ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର କଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୨୫୦ ବର୍ଷ ପରେ ଚତୁର୍ବିଂଶ ବା ଶେଷ ତୀର୍ଥଙ୍କର ବର୍ଦ୍ଧମାନ ମହାବୀର ଚତୁର୍ଯ୍ୟାମ ଧର୍ମରେ 'ଆତ୍ମସଂଯମ' ନାମକ ନୀତିଟିଏ ଯୋଗକରି ଏହାକୁ ପଞ୍ଚଯାମ ଧର୍ମରେ ପରିଣତ କଲେ ।

ବୈଦିକ କର୍ମକାଣ୍ଡ ବିରୋଧରେ ଯେଉଁ ସଂସ୍କାରମୂଳକ ତଥା ବୌଦ୍ଧିକ ବିପ୍ଲବର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଓ ଜୈନଧର୍ମଦ୍ୱୟର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏ ଧର୍ମଦ୍ୱୟ ପ୍ରଥମେ ନୈତିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନ ଉପସ୍ଥାପନ କଲେ । ଜୈନ ଦାର୍ଶନିକମାନେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚାର କଲେ– "ଅହିଂସା ପରମୋଧର୍ମ ।" ଅର୍ଥାତ୍ ଅହିଂସା ନୀତି ଆଚରଣ ହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠଧର୍ମ । ଜୈନଧର୍ମ ବାସ୍ତବବାଦୀ (realistic) ଓ ବହୁତତ୍ତ୍ୱବାଦୀ (pluralistic) । ତତ୍ତ୍ୱ-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଜୈନଦର୍ଶନ କୌଣସି ଏକ ଚରମ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ପରିପୋଷକ ନୁହେଁ । ଏହାର ତତ୍ତ୍ୱ ମୂଳତଃ ନୈତିକତାଭିତ୍ତିକ ।

ଅହିଂସା ଜୈନଧର୍ମର ମୂଳାଧାର ଏବଂ ଜୈନ-ଆଚରଣର ପ୍ରାଣ । ଅନ୍ୟ ଚାରିନୀତି ଜୈନଧର୍ମର ଗଣ୍ଡିଧନ । ପଞ୍ଚଯାମ ଧର୍ମ ବା ପଞ୍ଚମହାବ୍ରତ ପାଳନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଶ୍ରମଣମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବିକାଶ ଘଟିଥାଏ । ଏହା ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଉପଲବ୍ଧିରେ ଏବଂ ନିର୍ବାଣପ୍ରାପ୍ତିରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ ।

ଜୈନଧର୍ମ ବାସ୍ତବବାଦୀ ଓ ବହୁତତ୍ତ୍ୱରେ ସମୃଦ୍ଧ । ଏହାର ମୂଳଭିତ୍ତି ନଅଟି ନୈତିକତାକୁ ନେଇ ସୁଦୃଢ଼ । ଏଗୁଡ଼ିକ ହେଲେ- ଜୀବ, ଅଜୀବ, ପୁଣ୍ୟ, ପାପ, ଆସ୍ରବ, ବନ୍ଧ, ସମ୍ବର, ନିର୍ଜରା ଓ ମୋକ୍ଷ । ଏହି ନବତତ୍ତ୍ୱ ଜୈନଦର୍ଶନରେ ନଅଟି ମୌଳିକ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଜୈନଦର୍ଶନର ମୁଖ୍ୟରୂପେ ଗୃହୀତ ଓ ଜୈନଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବିଶଦ ଭାବେ ଆଲୋଚିତ । ଏସବୁ ବ୍ୟତୀତ ସାମୟିକ, ଚତୁର୍ବିଂଶସ୍ତବ, ବନ୍ଦନା, ପ୍ରତିକ୍ରମଣ, ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଓ କାୟୋତ୍ସର୍ଗାଦି ଇତ୍ୟାଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଏହି ଧର୍ମରେ କରାଯାଇଛି ।

ତତ୍ତ୍ୱ, ନୀତି, ଆଦର୍ଶ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଜୈନଧର୍ମ ଏକ ଆଚରଣନିଷ୍ଠ ଧର୍ମ । ଆଚରଣ ଶୃଙ୍ଖଳା, ଶୁଦ୍ଧତା, ଆଦର୍ଶ ଇତ୍ୟାଦି ଏହାର ଭୂଷଣ । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ନିଜକୁ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଭାବରେ ତିଆରି କରିଥିଲେ । ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଆଚରଣରେ ସେ ଥିଲେ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ । ସେ ଥିଲେ ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରୀ; ଏକାଧାରରେ ଧର୍ମପରାୟଣ, ସମାଜସଂସ୍କାରକ, ସେବାପରାୟଣ, ଜାତୀୟତାବାଦୀ, ପତ୍ରିକା-ସମ୍ପାଦକ, ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ, ସଙ୍ଗୀତପ୍ରେମୀ, ବାଗ୍ମୀପ୍ରବର । ବାଲେଶ୍ୱରରେ ୧୮୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ । ଚାହାଳି ପଢ଼ାସାରି ସେ ଭିକ୍ଟୋରିଆ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇ ଥିଲେ । ମାଇନର ପାଶ୍ କରିବା ପରେ ଅର୍ଥାଭାବରୁ ଅଧିକ ପଢ଼ି ନ ପାରି ପିତାଙ୍କ ଜଳଖିଆ ଦୋକାନରେ ବସିଲେ । ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ, ସ୍ଥାନୀୟ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥ ଘୋଷଙ୍କ ସୁଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ହାଇସ୍କୁଲ ଛାତ୍ର ହେଲେ । ସେଠାରୁ କୃତିତ୍ୱର ସହିତ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ୧୯୦୮ରେ ଓ ସଂସ୍କୃତରେ ଏକ ମେଡ଼ାଲ ସହିତ ମେଧାବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଲାଭ କଲେ । ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କ ସୁଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କୁ କଟକ ଟାଣିଆଣିଲା । ସେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ଛାତ୍ର ହେଲେ । ସେଠାରୁ ଆଇଏସ୍‌ସି ପାଶ୍ କଲେ । କଲିକତାରେ ଶିବପୁର

ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ କଲେଜରେ ଦୁଇବର୍ଷ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ; କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥାଭାବ ବାଧକ ସାଜିଲା; ସେ ପାଠ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ୧୯୧୨ରେ ପୁରୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆ ହୋଟେଲରେ ମ୍ୟାନେଜର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ତାପରେ ୧୯୧୨ରୁ ୧୯୧୬ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଟକ ମିଶନ୍ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କଲେ । ୧୯୧୭ରେ ଘରୋଇଭାବେ ବିଏ ଓ ସଂସ୍କୃତରେ ମଧ୍ୟମା ପାଶ୍ କଲେ । ଏହାପରେ ସେ ଏମ୍ଏ ପଢ଼ିବାକୁ ମନ ବଳାଇଲେ । ଚାରିଟି ବିଷୟରେ (୧୯୨୩ରେ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ, ୧୯୩୧ରେ ଅର୍ଥନୀତିରେ, ୧୯୩୨ରେ ଇଂରାଜୀରେ, ୧୯୫୩ରେ ଇତିହାସରେ) ଏମ୍ଏ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ୧୯୩୯ରେ ସେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏମ୍ଏ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ : କିନ୍ତୁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜୀବନରେ ସେ ୯୧ଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ଇରାଜୀ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ।

ଶେଷ ଜୀବନରେ ସେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କଠାରୁ 'ପଦ୍ମଶ୍ରୀ' ଉପାଧି ଲାଭକଲେ ୧୯୫୫ରେ ସମାଜସେବା ପାଇଁ । ଜୈନଧର୍ମ ଉପରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ଗବେଷଣା ନିବନ୍ଧ ପାଇଁ ସେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଡିଲିଟ୍ ଡିଗ୍ରୀ ଲାଭ କରିଥିଲେ ୧୯୫୮ରେ । ସେହି ବର୍ଷ ସେ ଆନ୍ଧ୍ର ଇତିହାସ ଓ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ମିଶନରୁ 'ଭାରତୀ ତୀର୍ଥ' ଉପାଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ବିଶ୍ୱ ଜୈନ ମିଶନରୁ 'ଇତିହାସ ରତ୍ନ' ଉପାଧି, 'ଗୀତା'ରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପାଇଁ 'ତତ୍ତ୍ୱନିଧି' ଉପାଧି, ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ପାରଦର୍ଶିତା ପାଇଁ 'ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ଉପାଧି'ରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଉତ୍ତମ ସଂଗଠକ ଓ ସମାଜସେବୀ । ସେ ହିନ୍ଦ୍ ସେବକ ସମିତିରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ (୧୯୧୭) । ଜାମ୍ସେଦ୍‌ପୁର ଶ୍ରମିକ ସଂଗଠନର ମଙ୍ଗ ଧରିଥିଲେ (୧୯୧୮) । ଉତ୍କଳ ସେବା ସମିତି ଗଠନ କରିଥିଲେ (୧୯୧୮-୧୯) । କୋଅପରେଟିଭ୍ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ (୧୯୧୯) । ଚଉଦ୍ୱାର ଗ୍ରାମ ସଂଗଠନ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ (୧୯୨୭) । ଚଉଦ୍ୱାର ମାଇନର ସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ (୧୯୨୭) । ଏହିପରି ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ସାମାଜିକ ସଂଗଠନ ସହିତ ସେ ଜଡ଼ିତ ଥିଲେ । ଜଣେ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ସାମ୍ବାଦିକ ଭାବରେ ସେ 'ସହକାର' ପତ୍ରିକା The Star of Utkal ପତ୍ରିକା, The Vaitarani ଓ The Oriya ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦନା ଓ ପ୍ରକାଶନ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲେ ।

ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବୁଦ୍ଧଦେବ, ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ, ଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରମୁଖ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଜୀବନ ଗଠନ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ସେ କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ଧାଚାରୀ ଥିଲେ । ଏହି ମହତ୍ ଗୁଣ ହିଁ ଜୈନଧର୍ମ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ଅନୁରାଗ ବଢ଼ାଇଲା ଓ ସେ ଜୈନଧର୍ମ ଓ ଦର୍ଶନସମ୍ବଳିତ ପୁସ୍ତକଟିଏ ରଚନା କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କଲେ । ୧୯୫୯ରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କ 'ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ' ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଏହି ବଳବତୀ ଇଚ୍ଛାର ଫଳଶ୍ରୁତି । ଏଇଟି ଉଚ୍ଚତର ଗବେଷଣା ଡିଗ୍ରୀ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଏକ ଗବେଷଣା ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଏହି ପୁସ୍ତକଟିର ଜନ୍ମଜାତକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ କହନ୍ତି, "...ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରି ନଥାଏ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲି ଏବଂ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର କଥା ଆଲୋଚନା କରି ତିନି ଚାରି ବର୍ଷ ଧରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ମାସିକ ପତ୍ର 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ'ରେ ପ୍ରକାଶ କଲି; ତାପରେ ମହାବୀରଙ୍କ ଚିନ୍ତା ହେଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଖାରବେଳ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜୈନରାଜା ଥିଲେ । କଳିଙ୍ଗରେ ଜୈନଧର୍ମ ଅତି ପ୍ରବଳ ଥିଲା । କାହିଁକି କିପରି ତାହା ଲୋପ ପାଇଲା ଏହି କଥା ଭାବୁଥାଏ ।" ଏହି ସମୟରେ ଡକ୍ଟର ନବୀନକୁମାର ସାହୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦେଖାହେଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି କହି ନାହିଁ, ହଠାତ୍ ସେ ଆପଣା ମନକୁ କହିଲେ ଆପଣ ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖା ଲେଖୁ ନାହାନ୍ତି ଡକ୍ଟରେଟ୍ ପାଇଁ ? ୪/୪ଟା ଏମ୍‌ଏ ତ ହେଲେ ଏଥରକୁ ଗୋଟିଏ ଡକ୍ଟରେଟ୍ କରନ୍ତୁ ।

"ତାଙ୍କରି ଉଦ୍ଦୀପନାରେ ମୁଁ ଏ ଥେସିସ୍ ଲେଖିଛି । ଏହା ଲେଖିବାରେ ସେ ମୋତେ ପ୍ରତି ଛତ୍ରରେ ହାତ ଧରି ଚଳେଇଛନ୍ତି, କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ମୁଁ ପୁରୁଷକାର ଓ ଦୈବ ଉଭୟରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖେ । ସୁତରାଂ ଏହା ଦୈବର ଇଙ୍ଗିତ ଭାବି ମୋର ନିଜର ପୁରୁଷକାରରେ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ତା'ର ଫଳ ଏଇ ଥେସିସ୍ ଯାହା ପିଏଚ୍‌ଡି ପାଇଁ ଲେଖିଥିଲି ।" (ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ, ପୃ.ଅଠଚାଳିଶ)

୧୯୫୮ରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଉଚ୍ଚତର ଡିଗ୍ରୀ ଲାଭ କରିଥିବା 'ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ' ଗ୍ରନ୍ଥଟି ୧୯୫୯ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆସିବା ପରେ ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଅନେକ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ତଥ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଯାଏ, ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଗୌରବର ପୃଷ୍ଠା ଉନ୍ମୋଚନ ହୁଏ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ୧୧ଟି ଅଧ୍ୟାୟ, ୬ଟି ଉପ ଅଧ୍ୟାୟ (ଯଦିଓ ଲେଖକ ଏପରି ନାମକରଣ କରିନାହାନ୍ତି) ଓ ୯ଟି ଅନୁକ୍ରମଣିକାରେ ସମୃଦ୍ଧ । ୧ମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଜୈନଧର୍ମର ସ୍ୱରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖକ ବିଭିନ୍ନ ଜୈନଶାସ୍ତ୍ରର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ କହନ୍ତି ଯେ ଜୈନମାନେ ସାତଟି ତତ୍ତ୍ୱର ମୀମାଂସା, ଅଷ୍ଟମଙ୍ଗଳକ, ତ୍ରିରତ୍ନ, ଚବିଶ ତୀର୍ଥଙ୍କର, ବାର ଚ୍ରକବର୍ତ୍ତୀ, ନଅ ବଳଦେବ, ନଅ ନାରାୟଣ ବସୁଦେବ, ନଅ ପ୍ରତି-ନାରାୟଣ ନାମକ ତେଷଠୀ ଜଣ ଶଳାକା ପୁରୁଷଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ! ମାନବ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜୀବଙ୍କ ସହିତ ସଖ୍ୟଭାବ ସ୍ଥାପନ ଭଳି ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରବଳତମ ଉପଦେଶ ଅନ୍ତରାଳରେ ଲୁଚିରହିଛି ସେମାନଙ୍କ 'ଅହିଂସା ପରମୋଧର୍ମ'ର ମନ୍ତ୍ର । ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ ଭଳି ଏଥିରେ ସଂଘର୍ଷ ଓ ମତାନ୍ତର ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏଥିରେ ରହିଛି ଶାନ୍ତି, ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ, ପ୍ରୀତି, ସଂଯମ, ଅହିଂସା, ମଧୁରତା ଇତ୍ୟାଦି । ଫଳରେ ମାନବଜୀବନକୁ ସରସ ସୁନ୍ଦର କରିବା ଏହି ଧର୍ମର ଅନ୍ୟ ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଦିଗ । ଏହିପରି ଜୈନଧର୍ମର ସ୍ୱରୂପ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାରେ ଲେଖକ ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ହେଉଛି 'ଜୈନଧର୍ମର ଐତିହାସିକ ଭୂମିକା', ଯେଉଁଥିରେ ଏହି ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ହେଲେ ଜୈନଧର୍ମର ଅଭ୍ୟୁଦୟ, ପ୍ରସାର, ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, ଦେଶର ପରମ୍ପରା, ସଂସ୍କୃତି, ଭୂଗୋଳ, ଇତିହାସ, ସାହିତ୍ୟ (ପୁରାଣାଦି) ଏବଂ ଅନ୍ୟ ବହୁ ବିଷୟ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ହେବ ବୋଲି ସେ କହିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମର ଐତିହାସିକ ଭୂମିକା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ 'କଳିଙ୍ଗରେ ଆଦି ଜୈନଧର୍ମ' । ଏ ବିଷୟରେ ଆଲୋକପାତ କରିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖକ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପାର୍ଶ୍ୱନାଥଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଖାରବେଳଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ଧାରାବାହିକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋଚନା ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । କଳିଙ୍ଗରେ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରାଚୀନତା ପ୍ରମାଣ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସେ ମୌର୍ଯ୍ୟଯୁଗର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କଳିଙ୍ଗର ଜୈନରାଜା କରକଣ୍ଡୁଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ, କରକଣ୍ଡୁଙ୍କୁ ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଉଭୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଜୈନଗ୍ରନ୍ଥ 'ଅଭିଧାନ ରାଜେନ୍ଦ୍ର'ର ବର୍ଣ୍ଣନାଭିତ୍ତିରେ କରକଣ୍ଡୁ ଉପାଖ୍ୟାନ ଉପସ୍ଥାପିତ । କରକଣ୍ଡୁଙ୍କ ପିତା ଓ ମାତାଙ୍କ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଓ କରକଣ୍ଡୁଙ୍କ ଜୈନସନ୍ନ୍ୟାସ ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ବିଶଦ ବିବରଣୀ ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟଟି ହେଉଛି ଖାରବେଳଙ୍କ କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ । ଏଠାରେ କହିରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ବହୁବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଖାରବେଳଙ୍କ ଜନ୍ମସମୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଏକ ବିବାଦୀୟ ବିଷୟ ଥିଲା । ଗବେଷକମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ଆଲୋଚନା କରି ତାଙ୍କ ଜନ୍ମକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିର୍ଣ୍ଣୟରେ ପହଞ୍ଚିପାରି ନ ଥିଲେ । କାରଣ ତାଙ୍କ ପିତାମାତାଙ୍କ ନାମ, ବଂଶପରିଚୟ, ଜନ୍ମସମୟ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟକ ବିବରଣୀ କେଉଁଠାରୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଖାରବେଳଙ୍କ ଶିଳାଲେଖର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଇଛି ତାଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ଜନ୍ମକାଳ ନିରୂପଣ କରିବା ପାଇଁ । ଓଡ଼ିଶାର ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉଦୟଗିରିର ଶିଳାଲେଖରୁ ତାଙ୍କ ପରିଚୟ ମିଳେ । ଏହି ଶିଳାଲେଖରେ ତାଙ୍କର ତେର ବର୍ଷର ଶାସନକାଳର ଧାରାବାହିକ ଇତିହାସ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ଏହାହିଁ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମକାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟରେ ସହାୟକ ହୋଇଛି । ଏହି ଶିଳାଲେଖର ଷଷ୍ଠ ଧାଡ଼ିରେ ଥିବା 'ତିବସସତ' ଶବ୍ଦ ଏଥି ନିମନ୍ତେ ମୁଖ୍ୟ ଆଧାର ହୋଇଛି । 'ତିବସସତ' ଉଲ୍ଲେଖକୁ କେହି ୧୦୩ ବର୍ଷ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଖାରବେଳଙ୍କ ଜନ୍ମକାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରି ବିଫଳ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଏହାକୁ ୩୦୦ ବର୍ଷ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଗବେଷକମାନେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ନାନା ଯୁକ୍ତି ଏବଂ ଐତିହାସିକ, ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ପୌରାଣିକ ତଥ୍ୟ ବଳରେ ଖାରବେଳଙ୍କ ଜନ୍ମକାଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୧ମ ଶତାବ୍ଦୀ ଭାବେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି ।

ସଂଶିତ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଏହି ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟ ସହିତ ଏକମତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ- "ତିବସ ସତକୁ ୩୦୦ ବର୍ଷ ଧରି ମହାପଦ୍ମ ନନ୍ଦଙ୍କଠାରୁ ଗଣନା ଆରମ୍ଭ କଲେ ଆମେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୧ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉପନୀତ ହେଉଁ । ତାହାହିଁ ଖାରବେଳଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ସମୟ ।" (ପୃ : ୫୧) ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟଟି ଖାରବେଳଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଐତିହାସିକ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନରେ ବ୍ୟୟିତ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଶିଳାଲେଖ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତଥ୍ୟ ଆଧାରରେ ଖାରବେଳଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିସ୍ତାର, ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଶତ୍ରୁଦମନ ଓ ବିଜୟଲାଭ ଇତ୍ୟାଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା

ଏଥିରେ ରହିଛି । ଖାରବେଳଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ଚବିଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ କଳିଙ୍ଗ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ମାତ୍ର ତେରବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସଫଳତା ହେଉଛି ମଗଧରୁ 'କଳିଙ୍ଗ ଜିନ'ଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ଓ କଳିଙ୍ଗରେ ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଖାରବେଳ ଓ ଜୈନଧର୍ମ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ଅନୁରକ୍ତି ଏବଂ ଜଣେ ଜୈନସମ୍ରାଟ ଭାବରେ ଜୈନଧର୍ମର ବିକାଶ ଓ ବିସ୍ତାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କ ଆନ୍ତରିକ ଉଦ୍ୟମର ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । ସେ ଥିଲେ ଜୈନଧର୍ମର ଏକନିଷ୍ଠ ଉପାସକ ଓ ମୁଖ୍ୟ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ । ସେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିରେ ଜୈନସାଧୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶତାଧିକ ଗୁମ୍ଫା ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ନିଜେ ଜୈନ ଥିଲେ ହେଁ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଯଥେଷ୍ଟ ଉଦାରଥିଲେ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ଆଲୋଚିତ । ଏଥିରେ ଉଦୟଗିରିର ହାତୀଗୁମ୍ଫାର ସ୍ୱରୂପ ଦର୍ଶାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଶିଳାଲେଖର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଆଲୋକପାତ କରାଯାଇଛି । ଆଲୋଚ୍ୟ ଶିଳାଲେଖଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ଲିଖିତ । ସେଗୁଡ଼ିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୧ମ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ମନେରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ହେଉଛି ପାଲିଭାଷାର ଲିପି । ଏହି ଶିଳାଲେଖମାନ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ ହେଲେ ହେଁ କାବ୍ୟିକ ଆବେଦନରେ ମଣ୍ଡିତ ।

କଳିଙ୍ଗରେ ଖାରବେଳଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ଜୈନଧର୍ମର ସ୍ଥିତି ଓ ବିସ୍ତୃତି ସମ୍ପର୍କୀୟ ତଥ୍ୟମାନ ନବମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ । ମୁଖ୍ୟତଃ ଏ ସମ୍ପର୍କିତ ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗ ଓ ମଧ୍ୟଯୁଗର ବିବରଣୀ ଏଥିରେ ବିବୃତ । ଜଣେ ଐତିହାସିକ ଓ ଗବେଷକର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଏହି ଅଧ୍ୟାୟର ଆଲୋଚନାକୁ ବଳିଷ୍ଠ କରିଛନ୍ତି ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତିରେ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଯାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଗରିମା ଗାନ କରିଛନ୍ତି ବିଭିନ୍ନ ଉଦାହରଣ ମାଧ୍ୟମରେ । ଏହି ଅଧ୍ୟାୟଟି ତାଙ୍କ ବଳିଷ୍ଠ ସଂସ୍କୃତିପ୍ରୀତିର ପରିଚାୟକ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନକଳାର ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଛି ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ । ଗୁମ୍ଫା-ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ମୂର୍ତ୍ତି-ସ୍ଥାପତ୍ୟର ବିଶଦ ଆଲୋଚନା କାଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ଗୁମ୍ଫାକଳା ଓ ମୂର୍ତ୍ତିକଳା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କେତେକ ନୂତନ ତଥ୍ୟ ସେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ଗୁମ୍ଫାମାନଙ୍କର କଳାଦିଗ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି । ସେହିପରି ତୀର୍ଥଙ୍କରମାନଙ୍କ ବିଗ୍ରହର କଳାକୌଶଳ ତାଙ୍କ କଳାଦୃଷ୍ଟିକୁ ଏଡ଼ାଇ ଯାଇପାରି ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ଆବିଷ୍କୃତ ଜୈନବିଗ୍ରହମାନଙ୍କରେ ଫୁଟିଉଠିଥିବା କଳାନୈପୁଣ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିବାରେ ସେ ସଫଳ । ଏସବୁରେ ମଥୁରା ଓ ଗାନ୍ଧାର କଳାର ପ୍ରଭାବ ସେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ।

ଉପରୋକ୍ତ ବିଷୟ ବ୍ୟତୀତ ସେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଚବିଶ ଜୈନତୀର୍ଥଙ୍କରଙ୍କ ବିଶଦ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇଛନ୍ତି । ସମ୍ପୃକ୍ତ ତୀର୍ଥଙ୍କରମାନଙ୍କର ଯକ୍ଷ ଓ ଶାସନଦେବୀମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି; ନବଗ୍ରହ ବା ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ଦେବତାମାନଙ୍କ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ସରସ୍ୱତୀ ଓ ଷୋଡ଼ଶବିଦ୍ୟାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି; ଜୈନଧର୍ମ ସହ ସଂପୃକ୍ତ ଦିକ୍‌ପାଳ ବା ବାସୁଦେବଙ୍କ ସମେତ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଓ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି ।

ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷରେ ନଅଟି ଅନୁକ୍ରମଣିକାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନମାନଙ୍କର ନିଦର୍ଶନ, ଓଡ଼ିଶାର ଇତିକଥା, ଚିତ୍ରସେନ ପଦ୍ମାବତୀ ଚରିତ, ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଜୈନଧର୍ମର ସୂଚନା, ବଉଳା ଚରିତ ଓ ରାମ ଗାଥା, ନରସିଂହପୁରରେ ଜୈନ ନିଦର୍ଶନ, ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିର ଗୁମ୍ଫାସମୂହ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ ଓ ତତ୍ତ୍ୱ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମର ଅଧିକ ଆଲୋଚନା ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟକ ସୂଚନାତ୍ମକ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି ।

ସର୍ବଶେଷରେ ଏହି ପୁସ୍ତକଟିରେ ଅନୁସୃତ ପୁସ୍ତକାବଳୀର ସୂଚନା ଦିଆଯାଇ ଗବେଷଣାର ଧର୍ମ ପାଳନ କରାଯାଇଛି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ ବିଷୟକ ବିଶଦ ଆଲୋଚନାରେ ମଣ୍ଡିତ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଏ ସମ୍ପର୍କିତ ପ୍ରଥମ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗ୍ରନ୍ଥ, ଯାହା ବହୁ ଅଜ୍ଞାତ ତଥ୍ୟଗର୍ଭିତ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବ ଗାନରେ ମୁଖରିତ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଶତଜିହ୍ୱ ହୋଇ ପ୍ରଂଶସା କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ- "ଜୈନଧର୍ମ ସଂବଧରେ ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ ସଂବଂଧରେ - ଏପରି ଅନ୍ୟ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଁ ଦେଖି ନାଇ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟଂତ

ମିଳିଥିବା ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମରାଜ୍ୟରେ ଯେପରି ଜୈନଧର୍ମର ସ୍ଥାନ ରହିଆସିଛି, ଯାହା ସେ ଇତିହାସ, ପରଂପରା ଓ ସାମାଜିକ ବିଶ୍ୱାସ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରଭୃତିରୁ ବହୁ ଯତ୍ନ କରି ସଂଗ୍ରହ ଓ ଆଲୋଚନା କରିଚଂତି । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରସଂଗକ୍ରମେ ସେ ଐତିହାସିକ ଗବେଷଣାର ନୂତନ ଆବିଷ୍କାରମାନଂକ ପ୍ରତି ଯେ ସାଦର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଚଂତି, ସେସବୁ ବଡ଼ ଉପାଦେୟ ହୋଇଚି । (ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରବେଶ-ପୃ:ପନ୍ଦର)

୧୯୫୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରକାଶିତ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ ବିଷୟକ ଏହି ଅତି ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଏବେ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ଏହାର ଉପାଦେୟତା ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରି ଉତ୍କଳ ସଂସ୍କୃତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜୈନ ଚେୟାର ଏଇଟିର ପୁନଃମୁଦ୍ରିତ ରୂପ ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କୃତିପ୍ରେମୀଙ୍କୁ ଭେଟି ଦେବାର ଯେଉଁ ସଂକଳ୍ପ ନେଇଥିଲା, ତାହାର ଫଳଶ୍ରୁତି ହେଉଛି ନୂତନ କଳେବର ଧରି ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ଆଲୋଚ୍ୟ 'ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ' ଗ୍ରନ୍ଥଟି ।

ଏହି ମୂଲ୍ୟବାନ ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ପୁନଃ ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଡକ୍ଟର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ ବଂଶଧର (ପୌତ୍ର) ଶ୍ରୀ ଅଜୟ କୁମାର ସାହୁ, ଦେଉଳ ସାହି, କଟକ ସଦୟ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରି ଆମକୁ ଅନୁଗୃହୀତ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନରେ ସହଯୋଗ କରିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ଆମେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ ।

ଏହି ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ୧୯୫୯ରେ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଦୀର୍ଘ ଷାଠିଏ ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକାଳ ବିତିଯାଇଛି । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ ଜୈନମନ୍ଦିର, ମୂର୍ତ୍ତି ଆଦିର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଛି ଏବଂ କେତେ ନୂତନ ମନ୍ଦିର ଓ ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟ ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି । ଆବିଷ୍କୃତ ଜୈନପ୍ରତିମା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜୈନଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ନିମିତ୍ତ ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ନୂତନ ଗୃହ ଓ ସଂଗ୍ରହାଳୟମାନ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ଥିତି ସହିତ ଆଧୁନିକ ସ୍ଥିତି ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ପୁସ୍ତକଟି ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ରୂପ ଦେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରାଗଲା । ଏହି ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ ନିମନ୍ତେ ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଇତିହାସର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଗବେଷକ

ଡକ୍ଟର ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁମାର ମହାରଣାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରାଯାଇଥିଲା । ସୁଖର କଥା, ଆମର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରି ସେ ମହାଶୟ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ଜୈନଧର୍ମ ଉପରେ କେତେକ ଅଧିକ ତଥ୍ୟର ସୂଚନା ଦେଇ ଏହାର ସାଂପ୍ରତିକ ସ୍ଥିତି ଉପରେ ଏକ ନାତିଦୀର୍ଘ ଆଲୋଚନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି, 'ଓଡ଼ିଶାର ଜୈନଧର୍ମ : ପ୍ରାଚୀନରୁ ସାମ୍ପ୍ରତିକ' ନାମରେ ଯାହାକୁ ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପୁସ୍ତକର ଶେଷରେ ସଂଯୁକ୍ତ କରିଛୁ । ଏଥିପାଇଁ ଆମେ ଡକ୍ଟର ମହାରଣାଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ପୁନଃ ମୁଦ୍ରଣ ସହିତ ମୂଳରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଆମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜୈନ ଚେୟାର ସଂଯୋଜିକା ସୁଶ୍ରୀ ଡକ୍ଟର ସୁଚିତ୍ରା ଦାସଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ହାର୍ଦ୍ଦିକ ଧନ୍ୟବାଦ । ତାଙ୍କ ଆନ୍ତରିକ ଉଦ୍ୟମ ବିନା ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଦିବାଲୋକ ଦେଖିପାରି ନଥାନ୍ତା ।

କୁଳପତି

ଉତ୍କଳ ସଂସ୍କୃତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ

ଗ୍ରଂଥ ପ୍ରବେଶ

ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ଏ ପରିଣତ ବୟସରେ ପୂର୍ବାପର ସଂଗତି ସହିତ ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ ଜୈନଧର୍ମ ସଂବଂଧରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରଂଥ ଲେଖିଛଂତି, ଏ ଗ୍ରଂଥଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଦେଇ ସେଥିପାଇଁ ଡକ୍ଟର ଉପାଧି ପାଇବେ ବୋଲି ତାଂକର କଳ୍ପନା । ଜୈନଧର୍ମ ସଂବଂଧରେ ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଶାର ଜୈନଧର୍ମ ସଂବଂଧରେ ଏପରି ଅନ୍ୟ ଏକ ଗ୍ରଂଥ ମୁଁ ଦେଖି ନାଇ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଳିଥିବା ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମ ରାଜ୍ୟରେ ଯେପରି ଜୈନଧର୍ମର ସ୍ଥାନ ରହି ଆସିଛି, ତାହା ସେ ଇତିହାସ ପରଂପରା ଓ ସାମାଜିକ ବିଶ୍ୱାସ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରଭୃତିରୁ ବହୁ ଯତ୍ନ କରି ସଂଗ୍ରହ ଓ ଆଲୋଚନା କରିଚଂତି । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରସଂଗ କ୍ରମେ ସେ ଐତିହାସିକ ଗବେଷଣାର ନୂତନ ଆବିଷ୍କାରମାନଂକ ପ୍ରତି ଯେ ସାଦର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛଂତି, ସେ ସବୁ ବଡ ଉପାଦେୟ ହୋଇଚି ।

ଗବେଷଣାର ପ୍ରକାର

ଅବଶ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ତଥା ଭାରତର ଐତିହାସିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସତ୍ୟ ବା ନିଶ୍ଚୟ ବୋଲି ଅନେକ କଥା କହିହେବ ନାଇ । କିଂତୁ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ନୂତନ ଗବେଷଣାର ସିଦ୍ଧାଂତମାନ ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଉଚିତ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଖାରବେଳଂକ ସମୟ ନିରୂପଣ ଓ ମାଦଳା ପାଂଜିର ରକ୍ତବାହୁ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ ନବୀନ କୁମାର ସାହୁଂକର ଆବିଷ୍କୃତ ମୁରୁଂଡ଼ ବଂଶୀୟମାନଙ୍କ ଶାସନର ଯେଉଁ ଆଭାସ ଓ ଆଲୋଚନା ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁ ଦେଇଚଂତି,ତାହା ଏକାଂତ ଗ୍ରହଣୀୟ ।

ସେଥିରେ କେତେକ କଥାର ଆଲୋଚନା

ଐତିହାସିକ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମର ପରଂପରା ସେ ଖୁବ୍ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇଚଂତି । ଖାରବେଳଂକ ଶିଳାଲେଖର 'ତିବସସତ'କୁ ତିନିଶହ ବର୍ଷ ବୋଲି ଅର୍ଥ କରି ପୃଥିବୀକୁ ନିକ୍ଷତ୍ରିୟ କରିଥିବା ମଗଧର 'ନଂଦରାଜା' ତଥା ତାଂକ ସମୟର ଉତ୍ତର ଓ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ଭାରତର ମାଗଧୀମାନେ ଯେ ଜୈନ ଥିଲେ, ପୁଣି କଳିଂଗବାସୀଂକ

ସମଧର୍ମୀ ଥିଲେ, ସେ ବିଷୟର ଅନୁମାନରେ ସେ ବହୁତ କଥା କହିଚଂତି । ତାପରେ ମଥୁରାବାସୀମାନେ ଖାରବେଳଂକ ସମୟରେ ଜୈନ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରି ଖୁବ୍ ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟ କରିଚଂତି । ପୁଣି ଖାରବେଳ ଶିଳାଲେଖରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଖାରବେଳ ମଗଧ ଓ ଅଂଗ ଦେଶରୁ ଲୁଟି କରି ଧନରତ୍ନ ଘେନି ଆସିଥିବା କଥାକୁ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଯାଇଚଂତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣଙ୍କର ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଅସାମାନ୍ୟ ।

ଏଇପରି ସିଦ୍ଧାଂତ ଓ ତଥ୍ୟମାନଂକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଆଲୋଚନା କରି ବସିଲେ ଏକ ବିରାଟ ଗ୍ରଂଥ ହେବ । ପଂଡ଼ିତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସହାୟକ ଲାଭ କରି ଯେ ପୁଷ୍କଳ ଗ୍ରଂଥ ପାଠ ଓ ଗ୍ରଂଥମାନଂକର ବିଷୟାଂଶମାନଂକ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଆଲୋଚନା କରିବାର ପରିଚୟ ଦେଇଚଂତି ତା ଆଉ କୁଆଡ଼େ ହେଉ ବା ନହେଉ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅସାମାନ୍ୟ ।

ଏଇ ଗ୍ରଂଥର ମୁଖବଂଧ ଲେଖିବି ମୁଁ

ଗ୍ରଂଥର ଏଇ ବିଶାଳତା ଆଲୋଚନା କରିଥିବା ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବା ବିଷୟାଂଶମାନଂକର ଏଇ ବିରାଟତା ଓ ବିଚାରର ଏପରି ବଳିଷ୍ଠତା ଘେନି ସେ ଯେଉଁ ଗ୍ରଂଥଟି ଲେଖିଚଂତି ଯେଉଁ ଗ୍ରଂଥ ପାଇଁ ସେ ୭ ବର୍ଷ ହେଲା ଦିନ ଭିତରେ ଅବକାଶ କଥା ଦୁରେ ଥାଉ ରୋଗ ଶଯ୍ୟାରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନିଭୃତ ଦୀର୍ଘ ରାତିମାନ କଟାଇଚଂତି- ସେ ଗ୍ରଂଥର ମୁଖବଂଧ ଲେଖିବା ପାଇଁ କହିଚଂତି ମୋତେ ।

ମୋର ଅସୁବିଧା

ମୁଁ ବହୁତ ଦିନ ଏସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାକ୍ଷାତ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିବା କଥା ଏକ ପ୍ରକାର ଛାଡ଼ି ଦେଇଚି । ଗ୍ରଂଥପାଠର ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମ ମଧ୍ୟ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଏବେ ଏତାଦୃଶ ସଂଭବ ନୁହେଁ । ତଥାପି ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋର ପରିଣତ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଧାରଣା ଜନ୍ମିଚି, ସେଇ ବିଷୟରେ ଟିକିଏ ଲେଖୁଚି ।

ମୋ ମୁଖବଂଧ

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁ ଜୈନଧର୍ମ ସଂବଂଧରେ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତ ଅତ୍ୟଂତ ଉପାଦେୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଜୈନଧର୍ମ ସଂବଂଧରେ ଯେଉଁ ବିଚାର ଓ ଆଲୋଚନା କରିଚଂତି ତହିଁରୁ ଜୈନଧର୍ମ ସଂବଂଧରେ ସମସ୍ତ କଥାଟା ବୁଝା ପଡ଼ି ନପାରେ । ଖାଲି ଓଡ଼ିଶାରେ ବା ଭାରତରେ କାହିଁକି, ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟମାନବ ସମାଜରେ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଖୁବ୍ ଥିଲା । ତାର ସଂକେତ ଓ ନିଦର୍ଶନମାନ ଏବେ ମଧ୍ୟ ମିଳିବ । ଭାରତରେ ଏ ଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ପ୍ରଭାବ ଓ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଏବେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ପ୍ରଚାରିତ ରହିଚି । ଅବଶ୍ୟ ଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନାନା କାରଣରୁ ପୂରା ଦେଖା ପଡିବା ଭଳି ନୁହେଁ, କିଂବା ଏ ପ୍ରଚାର ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ବା ମୁସଲ୍ମାନ ଧର୍ମାଦିର ପ୍ରଚାର ପରି ସେତେ ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼ିବା ଭଳି ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ ।

ଜୈନ ବୋଲି ଏକ ସଂପ୍ରଦାୟ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଭାରତରେ ଅଛଂତି

ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟତ୍ର ଜୈନଧର୍ମ ଏବେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତଂନ୍ତ୍ର ଧର୍ମ ଭାବରେ ନାଇ ସତ, କିଂତୁ ଏଇପରି ଏହା ଭାରତରେ ଏବେ ବି ଅଛି । ପୁଣି ଏବେ ଭାରତରେ ଜୈନଧର୍ମ ବୋଲି ଯେଉଁ ଧର୍ମଟି ଅଛି ତା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହେତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମ ପରି ହୋଇଯାଇଚି । ଏଣୁ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଜୈନଧର୍ମର ସ୍ୱରୂପ ବୋଲି ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁ ଯାହା କହିଚଂତି, ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖିବା କଷ୍ଟ । ତଥାପି ଭାରତରେ ଜୈନଧର୍ମଟି ଏବେ ମଧ୍ୟ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିଚି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଂଗ କାଳରୁ ଏ ଧର୍ମ ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରି ରହିଥିଲା । ତାର ନିଦର୍ଶନମାନ ବହୁତ ଅଛି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ତାର ପୂରା ସଂକେତମାନ ଜଗନ୍ନାଥରେ ଖୋଜାଯାଇପାରେ । ଏହା ଛଡ଼ା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବୋଲି ଯେଉଁ ଧର୍ମଟି ଏଇ ଜୈନଧର୍ମରୁ ଆଜିକୁ ପ୍ରାୟ ୨୫୦୦ ବର୍ଷ ତଳେ ବାହାରି ଥିଲା ତାର ମଧ୍ୟ ଏଇ ସଂପର୍କରେ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା ଦରକାର । ସେଥିର କଳନାରେ ଆଜିସୁଦ୍ଧା

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ତଥା ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପ୍ରତ୍ନବିତ୍‌ମାନଂକର ବହୁ ଭ୍ରମ ରହି ଆସିଚି । ପୁଣି ଖାରବେଳ ପ୍ରଭୃତିଂକ ସଂବଂଧରେ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ, ସେମାନେ ଓ ସେମାନଂକ ଧର୍ମ ଓ ତାଂକ ହଜାରେ ବର୍ଷ ପରର ଧର୍ମ ଜୈନ ନାମରେ କଥିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜୈନଧର୍ମ ନ ହୋଇ ପାରେ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ସେତେବେଳକୁ ଏଥିରେ ଖୁବ୍ ଥିବା ପରି ମନେହୁଏ । ଓଡିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ ନାମରେ ଧର୍ମଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ଚଳୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ହୀନଯାନ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସଂଗେ, ତାହା ହୁଏତ ଏକ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ବିଶେଷକରି ହୁଏନ୍‌ସାଂକ ବେଳ କଥା ଓ ବୁଦ୍ଧ ଦଂତର ସିଂହଳ ପରଂପରାରୁ ଏହା ଜଣାପଡ଼େ ।

ହୁଏନ୍‌ସାଂକ ବେଳ କଥା

ହୁଏନ୍‌ସାଂକ ବେଳକୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବୋଇଲେ ଚୀନୀୟ ତଥା ତତ୍‌ବିଦ୍ ପଂଡ଼ିତମାନେ ବୁଝୁଥିଲେ, ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ । ସେତେବେଳକୁ ପୂର୍ବ ଭାରତର ବଜ୍ରଯାନ ପର୍ଯଂତ ହୁଏତ ବିକାଶ ପାଇ ସାରିଥିଲା । ତେଣୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବୋଇଲେ ସେମାନେ ବୁଝୁଥିଲେ ନିଗ୍ରହାନୁଗ୍ରହ ସମର୍ଥ ଭଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧଂକ ଧର୍ମ, କିଂବା ଶୂନ୍ୟବାଦୀ ଘୋର କାମାଚାରିମାନଂକ ଆଚାର । ଯଥାର୍ଥ ମୌଳିକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସେତେବେଳକୁ ହୀନଯାନ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ପର୍ଯବସିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଜୈନମାନଂକ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ହୁଏତ ଏଇ ହୀନଯାନ ବୌଦ୍ଧରୂପେ ପରିଚିତ ହେଉଥିଲେ । ମନେହୁଏ ଓଡ଼ିଶାର ତାତ୍କାଳିକ ହୀନଯାନୀମାନେ, ଯାହାଂକୁ ନିଜଧର୍ମ ପ୍ରତିପାଦନ ପାଇଁ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ଲୋଡ଼ିଥିଲେ ସେମାନେ ହେଉଚଂତି ଜୈନ ।

ଜୈନଧର୍ମ ଓ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ

ଅତି ଦୁଃଖର କଥା, ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଇଉରୋପୀୟ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକମାନେ କଥାଟାକୁ ବଡ ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବୁଝିଯାଇ ଭାରତ ପାଇଁ ତଥା ପୃଥିବୀପାଇଁ ଗୋଟାଏ ଅପ ପରଂପରା ତିଆରିକରି ଯାଇଚଂତି । ବରାବର ଶୁଣାଯାଏ, ବୁଦ୍ଧ ବୋଲି ଜଣେ ବୈଦିକ ଯାଗଯଜ୍ଞ ଓ ଜାତି ଭେଦର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପୂର୍ବ ଭାରତରେ ମୁଂଡ଼ଟେକି ଉଠିଥିଲେ । ଆଲୋଚନାଟା ସେଇବାଟେ ଚାଲିଲା । ସେତେବେଳେ ମନେ କରୁଥିଲେ ଜୈନଧର୍ମ ସେଇ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲା । ଜର୍ମାନ ପଂଡ଼ିତ ଜାକୋବି ଓ ତାଂକ ମତର

ଅନ୍ୟମାନେ କ୍ରମେ ସେ ଧାରଣାଟାକୁ ଭାଂଗିଲେ । ସେମାନେ କହିଲେ ଜୈନଧର୍ମଟି ଆଗରୁ ଥିଲା । ତଥାପି ସେ ଧର୍ମ ବି ଠିକ୍ ଶାକ୍ୟମୁନି ବୁଦ୍ଧଂକ ଧର୍ମପରି ଗୋଟିଏ ବୈଦିକ ଧର୍ମର ବିଦ୍ରୋହ । କିଂତୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ, ଏ ଧାରଣା ଭୁଲ । ପଂଡ଼ିତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ମଧ ପାର୍ଶ୍ୱନାଥଂକ କଥା କହିଲାବେଳେ ଓ ସେଇ ପାର୍ଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ସାଧନାପ୍ରତି ସଂକେତ ଦେଇ ଆଲୋଚନା କଲାବେଳେ ଜୈନଧର୍ମର ଏଇ ପ୍ରାଚୀନତା ତଥା ପରପଂରା ପ୍ରତି ଖୁବ୍ ସୂଚନା ଦେଇଚଂତି । ବସ୍ତୁତଃ, ଜୈନଧର୍ମଟି ପୃଥିବୀରେ ମୂଳ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଧର୍ମ । ବୈଦିକ ଧର୍ମ ଏ ଦେଶକୁ ଆସିବାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଏଇ ଜୈନଧର୍ମ ଏ ଦେଶରେ ଥିଲା । ଖୁବ୍ ସଂଭବ, ପ୍ରାକ୍ ବୈଦିକମାନଂକ ଭିତରେ, ବୋଧହୁଏ ଦ୍ରାବିଡମାନଂକ ଭିତରେ ଥିଲା । ପରେ ଏଇ ଧର୍ମର ସାଧନାରେ ଏକ ଦିଗରେ ସଂଭୋଗ ସ୍ପୃହା ନାଶ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କୃଚ୍ଛ୍ର ସାଧନାର ମାର୍ଗ ଓ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସେଇ ସଂଭୋଗ ସ୍ପୃହା ଧ୍ୱଂସ କରିବା ପାଇଁ ଅତି ସଂଭୋଗରେ ଚିଟା ହୋଇ ଛାଡି ଦେବାର ଏକ ମାର୍ଗ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଶାକ୍ୟମୁନି ବୁଦ୍ଧଥିଲେ, ଏ ଦୁଇଟିର ମଧପଂଥାସେବୀ, ଶେଷ ଜୈନଧର୍ମ ସଂସ୍କାରକ । ଶାକ୍ୟମୁନି ନିଜେ କହିଛନ୍ତି ସେ ହେଉଚଂତି ଜଣେ ଜିନ ।

ଶାକ୍ୟମୁନି କାହିଁକି ଏତେବଡ଼ ହେଲେ

ଜିନ ଶାକ୍ୟମୁନି ଏଇ ମଧପଂଥା ଯୋଗୁଁ ହେଲେ ଲୋକପ୍ରିୟ । ଏଠାରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ, ତାଂକରି ସଂସ୍କୃତ ଜୈନଭାବଟି ଗୀତା ମଧ ଗ୍ରହଣ କରିଚଂତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଗୀତା କହିଚଂତି,

"ଯୁକ୍ତାହାର ବିହାରସ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ଚେଷ୍ଟସ୍ୟ କର୍ମସୁ
ଯୁକ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନାବୋଧସ୍ୟ ଯୋଗୋ ଭବତି ଦୁଃଖହା ।"*

ଅର୍ଥାତ୍, ଯେ ଯେତିକି ଦରକାର, ସେତିକି ଆହାର ବିହାର କରେ, ଯେ ଯେତିକି ଦରକାର କର୍ମରେ ସେତିକି ଚେଷ୍ଟା କରେ, ଯେ ଯେତିକି ଦରକାର ସେତିକି ଶୁଏ ଓ ଜାଗେ, ତାରି ଏକା ଯୋଗ ଦୁଃଖ ହରଣ କରେ । ଏଥିରେ ଏକ ଦିଗରେ କୃଚ୍ଛ୍ର ସାଧନା ଓ କର୍ମରେ ଅତିନିଷ୍ଠା ମନା, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଭୋଗର ସ୍ୱଚ୍ଛଂଦ ଆଚରଣ ବା

* ଗୀତା ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ, ୧୭ ଶ୍ଳୋକ

ଯଥେଚ୍ଛାଚାର ମନା । ଏହାଇ ଶାକ୍ୟମୁନିଂକ ଜୈନଧର୍ମ ବା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ । ମାତ୍ର ଏଇ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ନାମରେ ସେଇ ସଂସ୍କୃତ ଜୈନଧର୍ମକୁ ଆଦରି ଥିଲେ, ମହାମହିମ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକ । ସେ ଦିନେ ଏ ଧର୍ମକୁ ସେ କାଳର ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ପ୍ରଚାର କରି, ଅହିଂସାର ସାଧନା ମତାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତେଣୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ନାମ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା, ମାତ୍ର ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୧ମ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ଏଇ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବା ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପ ସେବା ସଂସ୍କୃତ ଜୈନଧର୍ମ ବା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ପଶିଥିଲା ପୂରାପୂରି ଭକ୍ତିଧର୍ମ । ତା'ରି ନାମଟି ହେଉଛି ମହାଯାନ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଯାହାଥିଲା, ତାକୁ କହିଲେ ହୀନଯାନ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ । ମହାଯାନ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଜୈନମାନେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନେକତଃ ଏଇ ହୀନଯାନ୍ନୀ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଗଲେ ।

ଏହାର ସ୍ପଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ।

ଜଗନ୍ନାଥ କଥାଟି ଗୋଟିଏ ଜୈନ ଶବ୍ଦ । ଏହା ଋଷଭନାଥ ସଂଗେ ସମାନ । ଋଷଭନାଥ ବୋଇଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟନାଥ ବା ଜଗତର ଜୀବନ ରୂପୀ ପୁରୁଷ । ଋଷଭ ବୋଇଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟାବିଲନର ଆବଷ୍କାର । Prof. Sayce ନିଜର *Hibbert Lectures* (1878)ରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଇ କହିଚଂତି, ଏଇ ସୂର୍ଯ୍ୟଂକୁ ବାସଂତ ବିଷୁବରେ ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ଜାଣୁଥିଲେ ହଳ କରିବାର ସମୟ ହୋଇଗଲା । ସେମାନେ ବୃଷଭରେ ହଳ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ କହିଲେ ବୃଷଭର ସମୟ ହୋଇଗଲା । ସେଇ ସ୍ଥାନଟି ହେଉଛି ଆକାଶରେ ବୃଷଭ ରାଶିର ଆଦ୍ୟ । ସେଇଥିରୁ ଲୋକ କଥାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ନାମ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ବୃଷଭ ବା ଋଷଭ । ତା' ପୂର୍ବରୁ ଏଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଜଗତର ଜୀବନ ଏ ଧାରଣାଟି ଲୋକରେ ବଦ୍ଧମୂଳ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ବୈଦିକ ମଂତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି, 'ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆତ୍ମା ଜଗତସ୍ତସ୍ଥୁଷ୍ଟ ।* ସୂର୍ଯ୍ୟ ହେଉଚି ଏଇ ଜଗତର ଆତ୍ମା ବା ଜୀବନ । ଏ କଥାଟି ପୁଣି ବ୍ୟାବିଲନ ପାଖେ ସେକାଳେ ଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ମିଟ୍‌ଟାନୀ ଦେଶରୁ ବାହାରି ଥିଲା । ଏଇ ମିଟ୍‌ଟାନୀ ଦେଶ ରାଜାଥିଲେ ସେକାଳେ (ଖ୍ରୀ.ପୂ: ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ) ଦଶରଥ । ତାଂକର ଭଉଣୀ ଓ କନ୍ୟା ଦୁହେଁ ମିଶରର ସମ୍ରାଟ୍‌ମାନଂକୁ ବିଭା ହୋଇଥିଲେ । ସେଇମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ

* ଋକବେଦ-୧-୧୧୫-୧

ହୋଇଥିବ ଚତୁର୍ଥ ଅମାନ ହେଟପ୍ ବା ଆକ୍ନେଟନ, ଆଟେନ (ଆତ୍ମନ ?) ନାମରେ ଏଇ ସୂର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ଓ ଏଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଜଗତର ଆତ୍ମା ହିଁ ପରମ ପୁରୁଷ ବା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରି ଏକ ରକମ ଧର୍ମ ପାଗଳ ହୋଇ ସମସ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଟା ପଣ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଇତିହାସରେ ଅଛି । କଳିଂଗରେ ଖୁବ୍ ସଂଭବ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଂକ ଭିତରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲେ ଏଇ ଜଗନ୍ନାଥ । ମିଶରୀୟ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ତଥା ପୁରୀର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦୁହେଁ ଏଇ ଜୈନଧର୍ମର ଫଳ ।

ଦାଠା ବଂଶ : (ଦଂତର ଇତିହାସ)

ସିଂହଳରେ ଦାଠା ବଂଶ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରଂଥ ଅଛି । ଏହା ପୁରୀରେ ଥିବା ବୁଦ୍ଧଦଂତର ଇତିହାସ । ଏଥିରେ ଅଛି ବୁଦ୍ଧଂକ ଚିତା ଭସ୍ମରୁ ସଂଗୃହୀତ ବାଁ ପଟ ବିଷିଦାଂତଟି ବୁଦ୍ଧ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଖେମଂକ ହାତେ କଳିଂଗ ରାଜା ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଂକ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେଇଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ କଥାଟି ବୌଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ରାଜ ନାମ । ସେ କାଳର ବାରାଣସୀ ପ୍ରଭୃତିରେ ମଧ ରାଜାମାନଂକର ନାମ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପୁଣି ବୁଦ୍ଧଂକ ଚିତାଭସ୍ମରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ସ୍ମାରକମାନଂକ ମଧରେ ଏହି ବାଁ ବିଷିଦଂତ ସଂବଂଧରେ କୌଣସି କଥା ଉତ୍ତର ଭାରତ ବା ଚୀନଦେଶ ପ୍ରଭୃତିରେ ନାଇ । ସିଂହଳରେ ଏ ବିଷୟରେ ଗୋଟାଏ ବିରାଟ୍ ପରଂପରା ଅଛି । ଦାଠା ବଂଶରେ ଅଛି, ଏଇ ଦଂତକୁ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ବହୁ ଆଦରରେ କଳିଂଗରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଉତ୍ତର ଭାରତର ମଗଧର ପାଂଡୁରାଜ ଏହାକୁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟାରେ ଅଧିକାର କରି ଦଂତର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ରିୟା ହେତୁରୁ ତାକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ଶେଷକୁ ନିଜେ ଦଂତ ଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ମଧରେ କ୍ଷୀରଧର ବୋଲି ଜଣେ ରାଜା ଏଇ ଦଂତପାଇଁ ପାଂଡୁରାଜଂକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । ଶେଷକୁ ରାଜ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଲା ବେଳକୁ ନିଜେ ପାଂଡୁରାଜ କଳିଂଗ ରାଜ ଗୁହଶିବଂକ ହାତେ ଏଇ ଦଂତକୁ କଳିଂଗକୁ ଫେରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଗୁହଶିବ ନିଜେ ଏଇ ଦଂତ ପାଇଁ ପୁଣି କ୍ଷୀରଧରଂକ ପୁତୁରାଂକ ଦ୍ୱାରା ନିଜ ଦଂତପୁରରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ହେଲେ । ଏଣେ ଉଜ୍ଜୟିନୀର ରାଜକୁମାର ଆସି କଳିଂଗ ରାଜାଂକ କନ୍ୟା ହେମମାଳାଂକୁ ବିଭା ହେଲେ । ଗୁହଶିବ ଏଇ ଦୁହିଂକୁ ସେ

ଦଂତର ଭାର ଦେଲେ । ଦୁହିଂକ ନାମ ହେଲା ଦଂତକୁମାରୀ ଓ ଦଂତକୁମାର । ଦୁହେଁ ଦଂତକୁ ଧରି ଜାହାଜରେ ସିଂହଳକୁ ଗଲେ । ହିସାବରେ ଦେଖା ଯାଉଚି, ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୩୧୧ ଅବ୍ଦରେ ଏଇ ଦଂତ ସିଂହଳରେ ପହଂଚି ଥିଲା । ଏହା ମଧ୍ୟ ସିଂହଳରେ ଥିବା ଏକ ଶିଳାଲେଖରୁ ଜଣାପଡୁଚି ।

ତା'ପରେ ଏ ଦଂତର ବହୁତ ଇତିହାସ ଅଛି । ସେଇ ଇତିହାସରେ ଏଇ ଦଂତ ନାନା ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇଚି । କଳିଂଗରୁ ସିଂହଳ, ସିଂହଳରୁ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ, ତା'ପରେ ରୋମାନ କ୍ୟାଥଲିକ ମିଶନାରୀମାନଂକ ହାତକୁ ଓ ସେଠାରୁ ଗୋଆକୁ, ଗୋଆରେ ଏହା ମିଶନାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲେହି ଉପରେ ଚୂରାହୋଇ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇ ଯାଇଚି ସମୁଦ୍ରକୁ । କିଂତୁ ତଥାପି ପ୍ରତ୍ୟେକ କହଂତି ଆମେ ଅସଲ ଦଂତଟି ଲୁଚେଇ ରଖିଚୁ । ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଉଚି ବା ଯେ ନେଉଚି, ସେଉଟି ସବୁବେଳେ ଗୋଟିଏ କୃତ୍ରିମ ଦଂତ । ତେଣୁ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅସଲ ଦଂତଟା କଳିଂଗରେ ବା ପୁରୀରେ ଅଛି । ଏହା ଜଗନ୍ନାଥଂକ ପେଟରେ ବ୍ରହ୍ମ ରୂପେ ଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ପୁରୀରେ ଏବ ଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଚଂତି ଚତୁର୍ଧା ବା ସୁଦର୍ଶନକୁ ଛାଡି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଡ ଠାକୁର ଓ ସୁଭଦ୍ରା । ଏଇ ତିନି ମୂର୍ତ୍ତିର ପେଟରେ ଦଂତଟି ତିନିଭାଗ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମ ରୂପେ ଅଛି କି କଣ ହୋଇଚି ତା' ଅବଶ୍ୟ କେହି କହଂତି ନାଇ । ସେ ଯାହା ହେଉ ଏ କଥାରୁ ବୁଝା ପଡୁଛି, ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ଏ ସିଂହଳୀ ଦଂତ ଗଳ୍ପଟି ହୁଏତ ଏକାବେଳେକେ ବୁଦ୍ଧ ଦଂତର କଥା ନୁହେଁ । ଜୈନମାନଂକର କଳିଂଗରେ ଯେଉଁ ଜିନାସନ ଥିବାର ହାତୀ ଗୁଂଫାରେ ଥିବା ଖାରବେଳ ଲେଖରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଚି, ତାହାରି ଏ ହେଉଚି ବୌଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣ । ଏ ଜଗନ୍ନାଥ ପରଂପରାଟି ମୂଳତଃ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୈନ । ନାଥ ଶବ୍ଦଟି ପୂରାପୂରି ଜୈନଧର୍ମର ନିଦର୍ଶନ । ଅବଶ୍ୟ ସଂସ୍କୃତରେ 'ନାଥ' ବୋଇଲେ ଯାହାକୁ ମାଗଂତି । ମନ ହେଉଚି, ପ୍ରଥମେ ଏହାର ଅର୍ଥ ଥିଲା, ଉପାସ୍ୟ ଆତ୍ମାରୂପୀ ପୁରୁଷ । କ୍ରମେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହାକୁ ଭକ୍ତିଧର୍ମ ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥକରି ନିଆଯାଇଚି ।

ଜୈନଧର୍ମଟି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଧର୍ମ

ଜୈନଧର୍ମ କଥାଟି ବୁଝିବାରେ ଧର୍ମ କଥାଟି ଆଗ ବୁଝିବା ଦରକାର । ପୃଥିବୀରେ ଧର୍ମ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଗୋଟିଏ ଭକ୍ତି ଧର୍ମ, ଗୋଟିଏ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଧର୍ମ । ଭକ୍ତି ଧର୍ମଟି ଏକ

ପ୍ରକାର ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱାଭାବିକ ଧର୍ମ । ପ୍ରଥମେ ବେଶି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଲୋକ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲା । ସେଇଥିରୁ ବାହାରିଲା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଭାବ । କ୍ରମେ ରାଜା ସମ୍ରାଟ୍‌ମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ବଢ଼ି ସେଥିରୁ କ୍ରମେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା 'ଏକେଶ୍ୱରବାଦ' ବୋଲି ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କୁସଂସ୍କାର । ତା' ଘେନି ଏ ପୃଥିବୀରେ ଯେ ବିବାଦ, ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ନରହତ୍ୟାର ଅବତାରଣା ତା' ଆଜି ବୁଝାଇ କହିଲେ ଧର୍ମଧ୍ୱଜୀମାନେ ଯେ ମତାଂଧତା ଓ ଅସହିଷ୍ଣୁତାରେ ନିଜର ଧର୍ମଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବେ, ତା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଦରକାର ନାଇ, ଏହା ଅନୁମେୟ । ଏଇପରି ଦିନେ ଉଠିଥିଲେ ଅସୁର ଦେଶର ଅସୁର ଦେବ । ସେଇ ହେଉଚଂତି ଏକ ଦିଗରେ ଏ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଏଇ ଏକେଶ୍ୱରବାଦର ପ୍ରତୀକ । ଲୋକେ ସବୁ ଉପୁଜାଇ ସେଇ ଅସୁରମାନଂକ ସମ୍ରାଟ୍ ଅସୁର ଦେବଂକୁ କର ରୂପେ ପ୍ରାୟ ଦେଇ ପକାଉଥିଲେ । ନ ଦେଲେ, ତାଂକ ପ୍ରତି ଘୋର ଅତ୍ୟାଚାର ହେଉଥିଲା । ଏପରିକି ନାରୀ ଓ ଶିଶୁଂକୁ ଯଥେଚ୍ଛା ହାଣି କାଟି ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷମାନଂକୁ ଜୀଅନ୍ତାରେ ଅସୁର ଛାଲ ଛଡାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଯେ ତାଂକ ବିରୁଦ୍ଧରେ କଥା କହିଲା, ତାକୁ ଗୁଇଂଦା ଲଗାଇ ଉଡ଼ିଯାଇ ଧରୁଥିଲେ ଓ ଏଇପରି କରୁଥିଲେ । ଅସୁରଂକ ପାଖରେ ଥିଲେ ବ୍ୟାବିଲନର ପ୍ରଧାନ ଦେବ ମର୍ଦ୍ଦୁକ । ସେ ମଧ୍ୟ ଅସୁରଂକୁ ସହୁ ନଥିଲେ, କି ଅସୁର ମଧ୍ୟ ତାଂକର ସଭ୍ୟତର ଓ ସଂଯତର ଆଚରଣ ସହି ପାରୁ ନଥିଲେ । ଏ ଦୁଂହିଙ୍କ ଭିତରେ ଘୋର ବିବାଦ ବହୁକାଳ ଚାଲିଲା ପରେ ଜଣେ ପାରସିକ ମିଡ୍‌ସ ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାରାଥୁଷ୍ଟ୍ର (ଯାହାର ହଳଦିଆ ଓଟ) କହିଲେ, ଅସୁର ଓ ମର୍ଦ୍ଦୁକ ଏପରି ଦୁଇଟା ଈଶ୍ୱର ନୁହଂତି । ଈଶ୍ୱର ହେଉଚଂତି ଏକ । ସେ ହେଉଚଂତି, ଅସୁର ମର୍ଦ୍ଦୁକ ବା ଅହୁର ମେଜଦା । ଏଇ ଅହୁର ମେଜଦାଂକ ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ପାରସ୍ୟଠାରୁ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ଯାଏ, ପ୍ରାୟ ୨୦୦ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ବ୍ୟାପି ଯାଇଥିଲା । ଜିଉ ବା ଇହୁଦୀମାନେ ଏଇ ରାଜ୍ୟରେ ଆସି ବଂଦୀ ହୋଇଥିଲେ । କେତେ କାଳ ପରେ ଏଇ ଜିଉମାନେ ଛାଡ ପାଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନଂକର 'ଜିଉହେ' ବୋଲି ଜାତୀୟ ଦେବତା ଥିଲେ । ସେଇ ଜିଉମାନେ ନିଜେ ତାଂକ ଦିଅଂକ ପ୍ରିୟ ବୋଲି ବଡ ଅହଂକାରୀ ଥିଲେ । ନିଜକୁ ବଡ ଦେବଭକ୍ତ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲେ । ଅହୁର ମେଜଦାଂକ ପରେ ସେମାନେ ନିଜ ଦେବତାଂକୁ 'ଜିହୋବା' ବୋଲି ଜଗତର ଏକେଶ୍ୱରରେ ପରିଣତ

କଲେ । ସେଇଥିରୁ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ, ମହମ୍ମଦ ପ୍ରଭୃତି ପୁତ୍ର ଦୂତ ଓ ଅବତାର ପ୍ରଭୃତି ବାହାରିଥିଲେ । ଫଳରେ ଆଜି ପୃଥିବୀରେ ଧର୍ମର ମତାଂଧତା ଓ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ବ୍ୟାପି ଯାଇଚି ।

ଏଇ ଧର୍ମର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା

ଏଇ ପରି ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆତ୍ମଦାନ ଲୋକ ମୁଂଡ ଟେକିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଲୋକେ ଭାବିଲେ, ସଂଭୋଗ ସ୍ପୃହା ବା ତୃଷ୍ଣା ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଏକା ଏ ଭଳି ରାଜା ସମ୍ରାଟଂକ ଅଧୀନରେ ରହିବା ଦୁଃଖରୁ ତ୍ରାହି ମିଳିବ । ଏଇ ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଜନ ସମାଜ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ତୃଷ୍ଣା ତ୍ୟାଗ କରି ବଣରେ ଯାଇ ଝରଣାରୁ ପାଣି ପିଇ ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଂକ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ନିଶ୍ଚିଂତରେ ରହିଥିଲେ । ତାଂକରି କଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଆମର ପ୍ରାଚୀନ ବଚନ ଅଛି–

"ସ୍ୱଚ୍ଛଂଦ ବନ ଜାତେନ ଶାକେନାପି ପ୍ରପୂର୍ଯତେ,
ଅସ୍ୟଦଗ୍ଧୋଦରସ୍ୟାର୍ଥେ କଃ କୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ ପାତକଂ ମହତ୍ ।"

ବୋଇଲେ, ସ୍ୱଚ୍ଛଂଦ ବନଜାତ ଶାଗ ପତ୍ରରେ ଯଦି ପେଟ ପୂରୁଛି, ତେବେ ସେଇ ପେଟ ପାଇଁ ଏତେ ପାତକ କରିବା ଦରକାର କ'ଣ ? ଏଠାରେ ଉଦର ପୂରଣ ହେଉଚି ସମସ୍ତ ଭୋଗ ବା ବାସନା ପୂରଣ । ଏଇମାନେ ଏକା ଆତ୍ମସ୍ଥ ଓ ନିଜ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଆତ୍ମା ବା ପୁରୁଷ ଅଛି, ତାହାରି ଉପାସନା କରଂତି । ତେଣୁ ଏହାକଂର ଧର୍ମ ହେଲା ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଧର୍ମ । ଏଇ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଧର୍ମ ହେଉଚି ଜୈନଧର୍ମ । ଏଇ ଜୈନଧର୍ମ ସଂବଂଧରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜୈନ ପଂଡିତ ଜଗମଂଦରଲାଲ ଜୈନୀ କହିଚଂତି, "ଜୈନଧର୍ମ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇଚି । ଏହା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧର୍ମରେ ନାଇ । ଆମେ ଯେଉଁ କର୍ମ କରୁ ଓ ସେଇ କର୍ମର ଫଳ, ଏ ଦୁହିଂକ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କିଛି ନାଇ । ଥରେ କରା ହେଲେ ସେମାନେ (ସେଇ କର୍ମମାନେ) ହୁଅଂତି ଆମର ନିୟଂତା । ସେ ସବୁର ଫଳ ନିଶ୍ଚେ ଫଳିବ । ମୋର ସ୍ୱାଧୀନତା ଯେପରି ଅତ୍ୟଂତ ମୂଲ୍ୟବାନ୍, ସେଇପରି ମୋର ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ତା ସଂଗେ ସମାନ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ । ମୁଁ ଯେପରି ଇଚ୍ଛା, ସେପରି ଜୀବନଯାପନ କରିପାରେ । କିଂତୁ ଥରେ ବାଟ ବାଛି ନେଲେ, ଆଉ ଫେରିବାର ଉପାୟ ନାଇ । ମୁଁ ସେ କର୍ମ ବାଛି ନବାର ଫଳକୁ ଆଉ ଅନ୍ୟଥା କରି ପାରିବି ନାଇ ।

ଏଇ ନୀତି ଜୈନଧର୍ମକୁ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମମାନଂକରୁ ଯଥା ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ, ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ଓ ହିଂଦୁଧର୍ମରୁ, ବାରି ଦେଉଚି । କୌଣସି ଈଶ୍ୱର ବା ତାଂକର ଅବତାର କିଂବା ତାଂକ ସ୍ଥଳାଭିଷିକ୍ତ କିଂବା ତାଂକ ପ୍ରିୟ (ପୁତ୍ର ବା ପୟଗଂବର) ମନୁଷ୍ୟ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରି ପାରିବେ ନାଇ । ଆତ୍ମା ଯାହା କରେ, ସେଥିପାଇଁ ଆତ୍ମା ଏକା ସାକ୍ଷାତ୍ ଭାବରେ ଓ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଦାୟୀ ।"

Jainism more than any other creed gives absolute religious independence and freedom to man. Nothing can intervene between the actions which we do and the fruits thereof. Once done, they become our masters and must fructify. As my independence is great, so my responsibility is coextensive with it. I can live as I like; but my choice is irrevocable, and I cannot escape the consequences of it. This principle distinguishes Jainism from other religions, e.g. Christianity, Muhammadanism, Hinduism. No God, or His prophet or deputy, or beloved can interfere with human life. The soul, and it alone is directly and necessarily responsible for all that it does.*

ଇୟାବାଣୀ ଓ ଋଷ୍ୟଶୃଂଗ

ବ୍ୟାବିଲନର ପ୍ରାଚୀନ ଇରେକ ରାଜ୍ୟର ଇୟାବାଣୀ ଓ ଭାରତୀୟ ଅଂଗ ଦେଶର ଋଷ୍ୟଶୃଂଗଂକ ଉପାଖ୍ୟାନ ଦିଓଟି ଏଇ ସଂବଂଧରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ । ଏ ଦୁଇଟିଯାକ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ଏଇ ବିଦ୍ରୋହର ଆଦି ଜୈନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଚି । ତୃଷ୍ଣା ତ୍ୟାଗ ଓ ଇଂଦ୍ରିୟ ସଂଯମରେ ଏମାନଙ୍କର ଅତିମାନୁଷ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ଶାରୀରିକ ବଳ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା କଥା ଉପାଖ୍ୟାନ କହଂତି । ଏ ଦୁହେଁ ଥିଲେ ବଣରେ । ଖାଉଥିଲେ ଫଳମୂଳାଦି । ପିଉଥିଲେ ଝରଣାର ପାଣି । ରହୁଥିଲେ ପଶୁପକ୍ଷୀଂକ ସାହଚର୍ଯରେ । ଦୁଇଟି ଗଳ୍ପରେ ଅଛି, ସ୍ଥାନୀୟ ରାଜାମାନେ ଏହାଂକୁ ସୁଂଦରୀ ଲୋଭରେ ଭୁଲାଇ ନିଜ ସହଚରମାନଂକୁ ଘେନି ଆସି ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନମାନ କରିଥିଲେ । ଭାରତର ଋଷ୍ୟଶୃଂଗ ଗଳ୍ପଟି ଏଇ ଇୟାବାଣୀ (କେହି କେହି ପଢ଼ିଂଚଂତି 'ଏଂକିଡୋ') ଗଳ୍ପ ସଂଗେ ସମାନ

* *Outlines of Jainism* by Jagamandaralal Jaini. pp. 3 & 4.

ହେଲେ ମଧ ଋଷ୍ୟଶୃଂଗ ଗଳ୍ପଟି ପୁରାଣ ପରଂପରାରେ ଅଛି । କିଂତୁ ଇୟାବାଣୀ ଗଳ୍ପଟି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଲେଖାରେ ମିଳେ । ସେଇ ହିସାବରେ ଏହା ଆଜିକି ପ୍ରାୟ ୫ ହଜାର ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳର କଥା । ଏହା ସେକାଳ ସୁମେର ଦେଶର ଇରେକ ରାଜ୍ୟର କଥା ।

ଥେର ପୁତ୍ତ

ଶାକ୍ୟମୁନି ବୁଦ୍ଧଂକ ଧର୍ମରେ ବା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ 'ସଂଘ' ସବୁ ଫୁଟିଥିଲା । ଏଇ ସଂଘମାନଂକରେ ଠିକ୍ ଜୈନ ସାଧକମାନଂକ ପରି, ଲୋକେ ସଂଘବଦ୍ଧ ଭାବରେ 'ସଂଘ'ରେ ସମସ୍ତେ ସମାନ ହୋଇ ରହି ଲୋକ ସେବାରେ ଲାଗୁଥିଲେ । ଔଷଧ ବ୍ୟବହାର ଓ ବଂଟନ ଏଇ ଲୋକ ସେବାର ପ୍ରଧାନ ଅବଲଂବନ ଥିଲା । ଏଇ ସଂଘର ସାଧକ ଓ ସିଦ୍ଧମାନଂକୁ ଥେର ବା ସ୍ଥବିର ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଥେର ବା ଥେରପୁତ୍ତ ବୋଇଲେ, ସ୍ଥବିର ପୁତ୍ର ବା ସାଧୁ । ଥେରପୁତ୍ତ ଶବ୍ଦଟି ବୌଦ୍ଧ । ସାଧୁ ଶବ୍ଦଟି ଜୈନ । ସେଇଥିରୁ ହୋଇଚି ଓଡ଼ିଶାର ସାଧବ ଶବ୍ଦ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ପରେ ଏଇ ସାଧୁମାନେ କ୍ରମେ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ଥେରପୁତ୍ତ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଉଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨ୟ, ୩ୟ, ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ମିଶରରେ ଏଇ ଥେରପୁତ୍ତମାନେ ସଂଘବଦ୍ଧ ହୋଇ ଅତି ଉଦାର ଜନସେବାରେ ଆତ୍ମନିୟୋଗ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା ଯତ୍ରତତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ରୋଗୀ ସେବା କରିବା । ଇଂରେଜୀର Therapeutics (ଥେରାପିଉଟିକ୍ସ) ଅର୍ଥାତ୍, ଭେଷଜ ବିଦ୍ୟା କଥାଟି ତ ସମସ୍ତେ ଜାଣଂତି । ଏଇ ଥେରାପିଉଟିକ୍ସ ଶବ୍ଦଟି ବାହାରିଚି, ପ୍ରାକୃତ ଥେରପୁତ୍ତକ ଶବ୍ଦରୁ । ଏହା ଏଠାରେ ମନେ ରଖିବାର ଅଛି । ଏଉଟି ଗ୍ରୀକ୍ ଶବ୍ଦ, ସେକାଳ ମିଶରରୁ ବାହାରିଥିଲା ।

ଏସୀନ୍ସ

ଏଇ ଥେରପୁତ୍ତମାନଂକ ଭଳି ଲୋକେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମ ପୂର୍ବରୁ ପାଲେଷ୍ଟାଇନର ଜିଉମାନଂକ ଭିତରେ ଏସୀନ୍ସ ବୋଲି ମଧ ଦଳମାନ ଥିଲେ । ଏମାନେ ଠିକ୍ ତାଂକରି ପରି । କିଂତୁ ଏମାନଂକ ସଂବଂଧରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ

ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏମାନେ ଏକତ୍ର ଚାଷ କରୁଥିଲେ । କିଂତୁ କାହାରି କୌଣସି ସଂପତ୍ତି ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କିଛି ନଥିଲା । ସମସ୍ତଂକ ଭାଗ ଥିଲା ସମାନ । ଏହା ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜୈନବିଧି । ଖୋର୍ଧାର ଭୋଇ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ବହୁକାଳ ପରେ ମଧ୍ୟ ପୁରୀର ଶାସନମାନଙ୍କରେ ୧୫୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଠାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଏଇ ନୀତି ଅବଲଂବନ କରିଚଂତି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମର କୋଠ ଓ ଦେବୋତ୍ତର ପ୍ରଭୃତିରେ ସେଇ ସାମ୍ୟଭାବର ସଂକେତ ଜୀବଂତ ଅଛି । ଗ୍ରାମ କୋଠରେ ବଡସାନର ବିଚାର ନାଇ । ସମସ୍ତଂକର ସମାନ ଭାଗ । ଗ୍ରାମ ବସିଲା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭାଗ ପାଇଥିଲେ । ଏଇ ଭାଗ ପାଇବାରେ ପୁଣି ସମସ୍ତେ ଥିଲେ ସମାନ । କାହାରି ବେଶି ନଥିଲା; କାହାରି କମ୍ ନ ଥିଲା । ଏଇ ଏସୀନ୍‌ସମାନେ ପୁଣି ବିଭା ହୋଇ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏମାନେ ପୂରାପୂରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ମାତ୍ର ବଂଶ ପରଂପରା ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ନୂତନ ଶିଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଦଳବୃଦ୍ଧି କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ତଥା ମିଶରୀୟ ଥେରପୁତ୍ତମାନେ ଥିଲେ ନିରାମିଷଭୋଜୀ । ଏଇ ନିରାମିଷ ଭୋଜନଟି ବୈଦିକ ନୁହେ କିଂବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧର୍ମର କର୍ମ ନୁହେ । ତୃଷ୍ଣା ତ୍ୟାଗର ସାଧନାରୁ ଏହା ଯେ ବାହାରିଚି ଏଥିରେ ସଂଦେହ ନାଇ ।

ପାଇଥାଗୋରିୟାନ୍‌ସ

ଏଇ ନିରାମିଷ ଭୋଜନ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ପାଇଥାଗୋରିୟାନ୍‌ସ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀ ଶେଷ) ଓ ଅରଫିକ୍ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପୂର୍ବ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରଥମାର୍ଧ) ମାନଂକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା । ଆଉରି ଗୋଟିଏ କଥା ଜଣାଯାଏ, ଏମାନଂକ ଭିତରେ ଧାରଣା ଥିଲା, ଆତ୍ମା ହେଉଚି ଅମର । କର୍ମ ଘେନି ଏଇ ଆତ୍ମାର ଜନ୍ମାଂତର ହୁଏ । ଏ ସବୁ ଜୈନଧର୍ମ ଛଡା ଆଉ କିଛି ନୁହେ । ପରେ ସକ୍ରେଟିସ୍, ପ୍ଲେଟୋ, ଅରିଷ୍ଟଟ୍‌ଲ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରୀକ୍ ମନୀଷୀ ଓ ପଂଡିତମାନେ ଏଇ ପାଇଥାଗୋରିୟାନ୍ ଓ ଅରଫିକ୍ ଧର୍ମର ବଂଶଧର ଓ ଭୂୟୋବିକାଶର ଫଳ ମାତ୍ର । ବିଶେଷ ଦେଖିବାର ଅଛି, ସକ୍ରେଟିସ୍ ଓ ପ୍ଲେଟୋ ଆତ୍ମାର ଅମରତ୍ୱ ବିଷୟରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ଦେଇ ଯାଇଚଂତି । ଅରିଷ୍ଟଟଲ କିଂତୁ ନିଜର ଦର୍ଶନ ବୋଲି ଯାହା କହିଚଂତି, ସେଥିରେ ସାଂଖ୍ୟର ପୁରୁଷ, ପ୍ରକୃତି

ତଥା ଜୈନଂକ ଜୀବାଜୀବର ଛାୟା ସ୍ପଷ୍ଟ ପଡିଚି । ଏଇ ଧର୍ମରୁ ପୁଣି ବାହାରିଥିଲା ଖ୍ରୀ.ପୂ. ୨ୟ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଗ୍ରୀସର ଷ୍ଟୋଇକ ଓ ଏପିକ୍ୟୁରିୟାନ ଧର୍ମ । ଷ୍ଟୋଇକ ହେଉଚି ଜୈନସାଧକ ଓ ତପସ୍ୱୀ । ଏପିକ୍ୟୁରିୟାନ୍ ପୁଣି ଜୈନର ଅପରସୀମା, ଅର୍ଥାତ୍, ଲୋକାୟତର ଉପାଦାନରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏ ସବୁ ଜୈନଧର୍ମ ଫଳ

ଜୈନଧର୍ମର ସବୁ ସଂକେତ କଳନା କଲାବେଳେ ସ୍ପଷ୍ଟ ମନେହୁଏ, ଏ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ବ୍ୟାବିଲନଠାରୁ ଇୟୁରୋପ ଯାଏ କମ୍ ବ୍ୟାପି ନ ଥିଲା । ଯେଉଁ ଗ୍ରୀକ୍ ଜୀବନର ଉଦାହରଣ ଦିଆଗଲା, ସେ ପୁଣି ମୂଳତଃ ଥିଲା ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର । ଏହା ଭିନ୍ନ ଉପାଦାନରେ ଗଢ଼ା ଥିଲା । ଏହା ଥିଲା ଭୋଗସର୍ବସ୍ୱ, ଅର୍ଥାତ୍, ଭୋଗଲାଳସା ଓ କାମନା ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ଏଥିରେ ପୂରି ରହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ମନୀଷୀ ପାଇଥାଗୋରାସ ବାହାରି ଥିଲେ । ସେ ହେଉଚଂତି ଜଣେ ଜୈନସାଧକ ଓ ଜୈନସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ସେ ଦେଶ ଏ ଦେଶର ସଂପର୍କ ପୁଣି କେବଳ ଯେ ଇୟାବାଣୀ ତଥା ଋଷ୍ୟଶୃଂଗ ଉପାଖ୍ୟାନରୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଇଛି, ସେତିକି ନୁହେ, ଅତି ପୁରାତନ କାଳରେ ବ୍ୟାବିଲନ, କାପାଡୋସିଆଁ ପ୍ରଭୃତି (ଆଜିକାଲିର ଇରାକ, ତୁରସ୍କ) ପଶ୍ଚିମ ଦେଶ ଓ ଭାରତର ଦ୍ରାବିଡ, ଦୁହିଂକ ଭିତରେ ସଂବଂଧ ଅତି ଘନିଷ୍ଠ ଥିଲା । ମନେ ହୁଏ, ଦୁହେଁ ଏକ ଜାତିର ଲୋକ ଥିଲେ ।

ଦେବୀଧର୍ମ

ତା'ର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରମାଣ ହେଉଚି ଦେବୀଧର୍ମ । ମା, ବୋଉ, ଅମ୍ମା ପ୍ରଭୃତି ମାତୃବାଚକ ଶବ୍ଦ ଦ୍ରାବିଡରେ ଚଳେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଓଡିଶାରେ 'ମା'କୁ ବୋଉ କହଂତି । 'ମା' ପୁଣି ବହୁ ପରେ ସଂସ୍କୃତିରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଚକ ଶବ୍ଦ । ଏହା ସଂସ୍କୃତ ମାତୃ ଶବ୍ଦର ସମାନ ନୁହେ । ବୋଉ ଶବ୍ଦ ଓଡିଶା ଛଡା ଆସାମରେ ମଧ୍ୟ ଏବେ ଚଳେ । କିଂତୁ ମାତୃ ଦେବୀଂକ ଅର୍ଥରେ ଏଇ ସବୁ ଶବ୍ଦ ସେ କାଳେ, ଅର୍ଥାତ୍, ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରାୟ ୩ ହଜାର ବର୍ଷ ବେଳେ, ସେସବୁ ପଶ୍ଚିମରାଜ୍ୟରେ ଅତି ସାଧାରଣ ଥିଲା । କ୍ରୀଟ ଦ୍ୱୀପରୁ ମଧ୍ୟ ସିଂହବାହିନୀ ଦୁର୍ଗାଂକ ପ୍ରସ୍ତର ଖୋଦିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଏବେ ବାହାରୁଚି ।

ଉମା

ଏଇ ମାତୃଦେବୀଂକ ସଂଗେ ଶିବଂକର ମଧ୍ୟ ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଅତି ସ୍ୱାଭବିକ ଓ ବୁଝିବାକୁ ସହଜ । ମହାଯୋନି ଓ ମହାଲିଂଗ ହେଉଛଂତି ବିଶ୍ୱ ପ୍ରଜନନର ପ୍ରତୀକ । ପଶ୍ଚିମ ଭୂମିରେ ସେ କାଳରୁ ଏଇ ଭାବରେ ମାତୃଦେବୀଂକ ପୂଜାଥିଲା । ଭାରତରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୦୦୦ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ତଳେ ଲିଂଗ ଉପାସନା ଥିବାର ମହେଂଜୋଦାରରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । କିଂତୁ ଏଇ ଲିଂଗ ଏ ଦେଶରେ ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନର ପ୍ରତୀକ । ମାତୃଦେବୀ ମଧ୍ୟ 'ଉମା' ନାମରେ ହୈମବତୀ ଦେବୀ ରୂପେ ଦେବତାମାନଂକୁ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇଥିବା କଥା କେନୋପନିଷଦର ୩ୟ ଖଂଡରେ ଅଛି । ମନେହୁଏ ଅମ୍ମା ନାମଟି ଏଇ ଉମା ଶବ୍ଦରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ପୁଣି ହୈମବତୀ ଅର୍ଥାତ୍ ହିମାଳୟ କନ୍ୟା ବା ହିମାଳୟରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିବା ଦେବୀ ।

ସେମିରାମିସ୍

ଏଇ ମାତୃଦେବୀଂକ ସଂପର୍କରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରାୟ ୧୫୦୦ ରୁ ୨୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବ୍ୟାବିଲନର ଉତ୍ତରକୁ ଲାଗିଥିବା ଅସୁର ଦେଶରେ ଥିଲେ ରାଣୀ ସେମିରାମିସ୍ । ଉପାଖ୍ୟାନଟି ଅଦ୍ଭୁତ । ଦେବୀଂକ ପ୍ରଜନନ ପରାୟଣତା ଓ ତଦ୍‌ବିଧ କ୍ରିୟାରେ ଏହା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ମନେହୁଏ, କୌଣସି ସାମାନ୍ୟ ସ୍ମୃତି ଉପରେ ଫୁଟି ଉଠିଥିବା ଏହା ଏକ ପୁରାଣ । ହେଲେହେଁ, ସେଥିରେ ଅଛି, ଦେବୀ ଏଇ କନ୍ୟାକୁ ଜନ୍ମକରି ବଣରେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଗଲେ । ଅନେକ କପୋତ ବା ପକ୍ଷୀମାନେ ଆସି ଏହାକୁ ହେପାଜତ କରି ବଂଚାଇ ରଖିଥିଲେ । ଜଣେ ମେଷପାଳକ ତାକୁ ଦେଖି ଘରକୁ ଘେନିଯାଇ ବଡ଼ କଲେ । ସେ ଥିଲେ ଅତି ସୁଂଦରୀ ଓ ବୁଦ୍ଧିମତୀ । କଥାରେ ଅଛି, ବ୍ୟାବିଲନର ଇସ୍ତର ଦେବୀଂକ ପରେ ସେ ଖାଲି ଗୋଟାକୁ ଗୋଟା ବିଭା ହୁଅଂତି ଓ ତାଂକୁ ମାରି ପୁଣି ଅନ୍ୟକୁ ଆଦରି ବସଂତି । ଏ ବିଷୟରେ ପରଂପରା ଏପରି ପ୍ରବଳ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଯେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ସେ ଅଂଚଳରେ ବଡ଼ବଡ଼ ପାହାଡ଼ ସବୁ ଦେଖାଇ ଦେଇ କହଂତି, ଏଇଠାରେ ସେମିରାମିସଂକ ପତିମାତେ ପୋତା ହୋଇଚଂତି । ସେଇ ସେମିରାମିସ୍ ପୁଣି ଥିଲେ ମହାପରାକ୍ରମଶାଳିନୀ । କଥା ଅଛି, କେବଳ ଭାରତକୁ ଜିଣିବାକୁ ଆସି ପଂଜାବରେ ସେ ପରାଜିତ ହୋଇ ଫେରିଥିଲେ ।

ଶକୁଂତଳା

ଶକୁଂତଳା ଗଳ୍ପଟି ଦେବୀ ବା ସ୍ୱର୍ବେଶ୍ୟାଂକ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ସଦ୍ୟୋଜାତ ପିଲାଂକୁ ବଣରେ ପକ୍ଷୀମାନେ ହେପାଜତ କରି ରଖିଥିବା ଓ କଣ୍ୱ ସେ ପିଲାଟି ପାଇ ଆଶ୍ରମକୁ ଘେନି ଯାଇ ପାଳିଥିବା, ପରେ ସେଇ ପିଲାଟି ବହୁପତ୍ନୀକ ରାଜା ଦୁଷ୍ମଂତଂକୁ ଦେଖି ଆବେଗରେ ଆତ୍ମଦାନ କରିଥିବା ଓ ସେଥିରେ ଗର୍ଭିଣୀ ହୋଇଥିବା କଥା ସବୁ ସେସିରାମିସ୍ କଥା ସଂଗେ ବେଶ୍ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ପାରେ । କିଂତୁ ଏ ସବୁ ସତ୍ୱେ ଭାରତୀୟ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ସତୀତ୍ୱର ଆଦର୍ଶ ଫୁଟାଇ ଦିଆଯାଇଚି, ଏତିକି ମାତ୍ର ପ୍ରଭେଦ । ନଚେତ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର ଅଛି, ଏଇ ଶଂକୁତଳାଂକ ପୁତ୍ର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପ ସମ୍ରାଟ୍ ଭରତ । ତାଂକରି ନାମ ଅନୁସାରେ ଏଇ ଦେଶର ନାମ ଭାରତବର୍ଷ ।

ଦ୍ରାବିଡ଼ଠାରୁ ରୋମ ପର୍ଯଂତ ଏକ ଥିଲା

ଏଇପରି ଦେଖାଯାଏ, ଦ୍ରାବିଡଠାରୁ ଗ୍ରୀସ୍ ରୋମ ପର୍ଯଂତ ସମସ୍ତ ଭୂମିଟି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏକ ସମୟରେ ଏକାପରି ଥିଲା । ଏମାନଂକର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନରେ କୌଣସି ପ୍ରତ୍ୟବାୟ ବା ଅବରୋଧ ନଥିଲା । ଜୈନଧର୍ମ, ଏସବୁଠାରେ ପ୍ରାକୃତ ଧର୍ମକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ମାନବସମାଜକୁ ଭୋଗ ସଂଯମ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲା । ହଲ୍ ସାହେବ ସ୍ପଷ୍ଟ କହିବାକୁ ଚାହାଂତି, ଏଇ ଦ୍ରାବିଡ ସଂଗେ ବ୍ୟାବିଲନ ପ୍ରଭୃତି ଅଂଚଳ କେବଳ ସାମାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା, ସେତିକି ନୁହେ, ଏଇ ଦ୍ରାବିଡ ଲୋକମାନେ ଆଦିମ ସୁମେର ରାଜ୍ୟରେ ଯାଇ ଉପନିବେଶ କରିଥିଲେ । ପୁଣି ଅନେକ ପଂଡିତ ମଧ୍ୟ କହଂତି ସୁମେରରେ ଯେଉଁମାନେ ଉପନିବେଶ କରିଥିଲେ ସେମାନେ ଆସିଥିଲେ କାଶ୍ମୀରର ଉତ୍ତର ପାମିର ମାଳଭୂମିର ପଶ୍ଚିମକୁ ଥିବା ପ୍ରଦେଶରୁ । ଏବେ ଜେକୋସ୍ଲୋଭାକିଆ ଦେଶର ପ୍ରାଗ୍ (Prague) ନଗରୀର ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଂଡିତ ହ୍ରୋଜନୀ ସାହେବ '*Ancient History of Western Asia, India and Crete*' ବୋଲି ଅତି ଉପାଦେୟ ଓ ଗବେଷଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରଂଥଟିଏ ଲେଖିଚଂତି । ସେଥିରେ ସେ ପ୍ରମାଣ କରିଚଂତି, ହିଂନ୍ଦ ଇୟୁରୋପୀୟମାନେ କ୍ୟାସ୍ପିୟାନ ହ୍ରଦର ପଶ୍ଚିମ କୂଳରୁ ବାହାରି ଇୟୁରୋପ ଆସିଆର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବାର ବହୁକାଳ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ସଭ୍ୟ ଜାତି ସେହି କ୍ୟାସ୍ପିୟାନ ହ୍ରଦର ଦକ୍ଷିଣ କୂଳରୁ ବାହାରି ଏଣେ ଭାରତ, ତେଣେ

ବ୍ୟାବିଲନ ପ୍ରଭୃତିରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏଇମାନଂକର ସଂପର୍କ ଓ ଆଦାନପ୍ରଦାନ ସେକାଳେ ବଡ଼ ଘନିଷ୍ଠ ଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଜଣାଯାଉଚି, ମାତୃ ଦେବୀଧର୍ମ ବା ଶକ୍ତି ଧର୍ମ ପରି ପ୍ରାଚୀନ ଜୈନଧର୍ମଟି ପ୍ରଥମେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଧର୍ମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ସେଇମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ-ବିଶେଷରେ ଏଇ ଜୈନ ଆଦର୍ଶ ଓ ଜୈନ ସାଧନା ମାର୍ଗ ପ୍ରାଗ୍ ବୈଦିକ ଭାରତରୁ ଅର୍ଥାତ୍, ସେଇ ସଭ୍ୟ ଜାତି ଦ୍ରାବିଡମାନଂକ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରି ପୃଥିବୀରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁ ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଭାରତର ଆଚାର ବ୍ୟବହାରରେ ଜୈନଧର୍ମର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭାବ ଥିବା ବହୁତ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଇଚଂତି । ବିଶେଷରେ ଏଇ ସଂବଂଧରେ ତତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ ଜୈନ- ହରିବଂଶରୁ ନାରଦ ଓ ପର୍ବତଂକ ଉପାଖ୍ୟାନଟି ଉଦାହରଣରେ ଦେଲା ପରି ଦେଇଚଂତି ।

ଉପରିଚର ବସୁ

ଏଇ ଉପାଖ୍ୟାନଟି ଗୋଟିଏ ଅତି ପ୍ରଦର୍ଶକ ଉପାଖ୍ୟାନ । ନାରଦ ଓ ପର୍ବତଂକର କଳି ଲାଗିଥିଲା, ଯଜ୍ଞରେ ବ୍ୟବହାର କରା ଯାଉଥିବା 'ଅଜ' ଘେନି । ପର୍ବତ କହିଲେ ଅଜ ବୋଇଲେ ଛେଳି ବା ପଶୁ । ଅତଏବ ପଶୁ ବଧଇ ଯଜ୍ଞର ପ୍ରାଣ । ନାରଦ କହିଲେ ତା' ନୁହେ । ଅଜ ବୋଇଲେ ଯହିଁରୁ ଜନ୍ମ ହୁଏ ନାଇ, ଅର୍ଥାତ୍, ପୁରୁଣା ଶସ୍ୟ । ଏଇଠାରେ ହିଂସା, ଅହିଂସାମୂଳକ ଆମିଷ ଓ ନିରାମିଷ ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରଭେଦ କୀର୍ତିତ ହୋଇଅଛି । ଧର୍ମ କେଉଁଟା ? ନିରାମିଷ ଭୋଜନ ନା ଆମିଷ ଭୋଜନ ? ଏ କଥା ଭାରତରେ ବୁଝାଇବା ଦରକାର ନାଇ । ଭାରତରେ ଆମିଷାଶୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିରାମିଷ ହେଉଚି ସମସ୍ତଂକର ପବିତ୍ର ଓ ଧର୍ମସମ୍ମତ ଭୋଜନ । ମହାଭାରତର* ନାରାୟଣୀୟ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ରାଜା ଉପରିଚର ବସୁଂକ କଥା ଅଛି । ଦେବତା ଓ ଋଷିମାନଂକର ଏକ କଳି ଲାଗିଥିଲା । ଦେବତାମାନେ କହିଲେ, ଅଜର ଅର୍ଥ ଛେଳି । ଋଷିଏ କହିଲେ, ତା ନୁହେ, ଅଜ ବୋଇଲେ ଶସ୍ୟ । ଉପରିଚର ବସୁ, ଯେ କି ଉପରେ ସଂଚରଣ- କରିବାର ଶକ୍ତି ପାଇଥିଲେ, ସେ ସେବାଟେ ଯାଉଥିଲେ । ଦୁଇପକ୍ଷ

ବନପର୍ବ ୩୩୬ ଅଧ୍ୟାୟଠାରୁ । (ବଂଗବାସୀ ସଂସ୍କରଣ)

ତାଂକୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମାନିଲେ । ସେ ଆଗ ବୁଝିଲେ କେଉଁ ପକ୍ଷର ମତ କଣ ? ତା'ପରେ ପଶୁବଧ ଠିକ୍ ଅର୍ଥ ବୋଲି କହିଲେ । ଋଷିମାନେ ତାଂକର ଏ ସ୍ପଷ୍ଟ ପକ୍ଷପାତିତା ଦେଖି ତାଂକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ଅଭିଶପ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ନାରାୟଣୀୟ ଧର୍ମ ବା ଐକାଂତିକ ଧର୍ମର ଉପାସନା କରି ଶାପମୁକ୍ତ ହେଲେ । ଯେପରି ଜଣାଯାଏ ଏଇ ଐକାଂତିକ ଧର୍ମଟି ପାରସ୍ୟର ଧର୍ମ– ଖୁବ୍ ସଂଭବ ଅହୁର ମେଜଦାଂକ ଧର୍ମ । ସେଇ ଉପାଖ୍ୟାନଟିରେ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ପରେ ସେଇ ଧର୍ମ ସେଆଡ଼େ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ଓ ଏଆଡେ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଚି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ମୂଳରେ ଜୈନଧର୍ମର କୃଚ୍ଛ ସାଧନା ଭଳି ତପସ୍ୟା ଓ ସଂଯମ ଅଛି । ତାହାର କାରଣ ଥେରପୁତିକ (*Thera Putac*) ଓ ପାଲେଷ୍ଟାଇନର ସେକାଳର ଏସୀନମାନେ । କିଂତୁ ନିରାମିଷ ସେବା ସେଥିରେ ଆଦୌ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିପାରି ନାଇ । ଏଣେ ଏଇ ଐକାଂତିକ ଧର୍ମ ହେଉଛି ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ବା ଭକ୍ତିଧର୍ମ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶର ଜୈନଧର୍ମ ଛଡ଼ା ବୈଷ୍ଣବମାନେ ହିଁ ହେଉଚଂତି ନିରାମିଷର ଉପାସକ । ଏ କଥା ଆଉ ବୁଝାଇ କହିବା ଦରକାର ନାଇ । ଏହା ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ । କେବଳ ଏଠାରେ କହିବାର ଅଛି ଯେ ଏଇ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ପରି ଧର୍ମ ବା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବାର ଧର୍ମ ଜୈନଦର୍ଶନ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୁହେ । ଏହା ହୋଇ ନପାରେ । ତଥାପି ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଦେଖିବାରେ ଏହା ଅତ୍ୟଂତ ଉପାଦେୟ । ଏଇପରି ଜୈନଧର୍ମ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଧର୍ମ ଓ ମାନବିକ ଆତ୍ମବିକାଶର ମୂଳରେ ଅଛି । ଏହାରି ଉପରେ ମାନବସମାଜ ବିକାଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କହିଲେ ଚଳେ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର *ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ*
ତା. ୯ । ୯ । ୫୮

ଅଭିମତ

ଡାକ୍ତର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ଏମ୍.ଏ., ବହୁ ଗବେଷଣାପୂର୍ବକ ଜୈନଧର୍ମ ତଥା ଉତ୍କଳରେ ତାହାର ପ୍ରଚଳନ ତଥା ଧର୍ମ ଜଗତରେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅଭାବ ପୂରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ନୂତନ ତେଣୁ ସେ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ । ଜୈନଧର୍ମ- ଏହା ଭାରତୀୟ ସନାତନ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମର ସନ୍ତାନ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ତାହା । ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ସନାତନ ଧର୍ମର ଦୁଇଗୋଟି ମାର୍ଗ- ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ନିବୃତ୍ତି । ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାର୍ଗଟି ଗୁଣାଶ୍ରିତ, କର୍ମପର, ସଂସାର ଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହାର୍ଥ ଅଭିପ୍ରେତ । ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗ- ନିର୍ଗୁଣ, ଜ୍ଞାନପର, ମୋକ୍ଷପ୍ରଦ ।

ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତିପର୍ବ- ମୋକ୍ଷ ଧର୍ମ ପର୍ବସ୍ଥ ୩୪୦ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମରୀଚି, ଅତ୍ରି, ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ପୁଲହ, କ୍ରତୁ, ଅଙ୍ଗିରା, ବଶିଷ୍ଠ, ସାତ ମାନସ ପୁତ୍ର; ବେଦାଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଜାପତି, ପ୍ରବୃତ୍ତିମାର୍ଗୀ, ସଂସାର ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟା । ପୁନଶ୍ଚ ସନ, ସନତ୍, ସୁଜାତ, ସନକ, ସନନ୍ଦନ, ସନତ୍ କୁମାର, ସନାତନ ଓ କପିଳ, ସାତ ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ମାନସ-ପୁତ୍ର । ଏମାନେ ମହର୍ଷି, ପ୍ରାପ୍ତବିଜ୍ଞାନ, ନିବୃତ୍ତମାର୍ଗୀ, ଯୋଗବିତ୍, ସାଂଖ୍ୟବିଶାରଦ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ମୋକ୍ଷଧର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ବେଦ ଅତି ପ୍ରାକ୍ କାଳରେ ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ ଥିଲା । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅପାନ୍ତରତମା ନାରାୟଣଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ବେଦାଖ୍ୟାନରେ ଶ୍ରୁତି କଲେ । ସେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନ୍ୱନ୍ତରରେ ବେଦକୁ ଭିନ୍ନ କରିଥିଲେ । ତପ, ଯମ, ନିୟମ ପ୍ରଧାନ ଥିଲା । ପରେ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ଯଜ୍ଞର ସୁସଂପାଦନାର୍ଥ କୃଷ୍ଣଦ୍ୱୈପାୟନ ବ୍ୟାସ ବେଦକୁ ଚତୁର୍ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କଲେ । ଯଥା:- ଋକ୍, ସାମ, ଯଜୁଃ ଓ ଅଥର୍ବ । ତହୁଁ ବେଦ ବିଷୟରେ କଥିତ ହେଲା- ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମଣିନିଷ୍ଣାତଂ ପରଂ ବ୍ରହ୍ମାଧିଗଛତି ମୈତ୍ରାୟଣ ସେହୋପନିଷତ୍ । ପୁନଶ୍ଚ ଦ୍ୱେବିଦ୍ୟେ ବେଦିତବ୍ୟେ; ପରା ଅପରା ଚ । ଅପରା- ଷଡ଼ଙ୍ଗ ସହିତ ଚରିବେଦ । ପରା- ଯୟାକ୍ଷରଂ ବେଦିତବ୍ୟମ୍- ଯାହାଦ୍ୱାରା ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜଣାଯିବ- ତାହା ଉପନିଷଦ୍- ତହୁଁ ଗୀତୋକ୍ତି- ତ୍ରୈଗୁଣ୍ୟବିଷୟା ବେଦା ନିସ୍ତ୍ରୈଗୁଣ୍ୟୋ ଭବାର୍ଜୁନ-

ପୁନଶ୍ଚ ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟ, ବୃହଦାରଣ୍ୟକ, ମୈତ୍ରାୟଣ୍ୟୁପନିଷତ୍ ପ୍ରଭୃତିରେ ବେଦ ସହ ଉପନିଷଦ୍, ପୁରାଣ, ଇତିହାସାଦି ବିଦ୍ୟାମଧ୍ୟରେ ପଠିତ- ତହୁଁ ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗରେ

ଶାସ୍ତ୍ରମାନ ଭିନ୍ନ । ପୁନଶ୍ଚ ଆଦିଜିନ ଋଷଭ ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର ରୂପେ ଗୃହୀତ । ଭାଗବତ ୧୧ଶ ସ୍କନ୍ଧ-୨ୟ ଅଧ୍ୟାୟ ୧୬ ଶ୍ଳୋକ, ଭା: ୨ୟ ସ୍କନ୍ଧ- ୭ମ ଅଧ୍ୟାୟ-୧୦ ଶ୍ଳୋକ- ଭା: ୧-୩-୧୩ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ଋଷଭଦେବ ବାସୁଦେବାଂଶ, ବିଭୁଙ୍କ ଅବତାର, ମୋକ୍ଷଧର୍ମର ଉପଦେଶକ, ଯତିଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ସମଦର୍ଶୀ, ମହାଯୋଗୀପରମହଂସ, ନିଃସଂଗ ଓ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ।

ଋଷଭଦେବ ରାଜପଣ କରି ନାନା ବିଦ୍ୟା, କଳା, ଶିଳ୍ପ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରି ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସୁଖରେ ରଖିଥିଲେ । ତତ୍‌ପରେ ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଲେ । କେତେକଙ୍କ ମତରେ ଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ଋଷଭଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି । ତାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଭରତ ରାଜା ହୋଇ ପରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଲେ । ନବ ପୁତ୍ର ନବ ଖଣ୍ଡ ମେଦିନୀର ରାଜା ହେଲେ । ୮୧ ପୁତ୍ର- କର୍ମତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା, ଯାଜ୍ଞିକ, ପ୍ରବୃତ୍ତିମାର୍ଗୀ । ଶେଷ ୯ ଜଣ- କବି, ହବି, ଅନ୍ତରିକ୍ଷ, ପ୍ରବୁଦ୍ଧ, ପିପ୍‌ପଳାୟନ, ଆବିର୍ହୋତ୍ର, ଦ୍ରୁମିଳ, ଚମସ ଓ କରଭାଜନ ମୁନି, ପରମାର୍ଥଶଂସୀ, ଶ୍ରମଣ, ଦିଗମ୍ବର (ବାତରଶନା), ଆତ୍ମ ବିଦ୍ୟା ବିଶାରଦ ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି ।

ପ୍ରବୃତ୍ତିମାର୍ଗୀ ଲୋକେ ଯଜ୍ଞ କରିବାରେ ମାତିଲେ । ତ୍ରେତା ଯୁଗରେ ଯଜ୍ଞର ପ୍ରାରମ୍ଭ । ପ୍ରଥମେ ଯଜ୍ଞରେ ପଶୁ ବଳି ଦିଆଯାଉ ନଥିଲା- ବରୁଣ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବତାଙ୍କ ସହ ଯଜ୍ଞ କଲେ । ସେଥିରେ ପଶୁ ବଳି ଦିଆ ଯାଆନ୍ତେ ଋଷିମାନେ କହିଲେ ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଶୁ ବଧ ଅବୈଧ- ତ୍ରିବର୍ଷ ସଂରକ୍ଷିତ ଅଙ୍କୁରୋଦ୍‌ଗମାକ୍ଷମ ବୀଜ ଦ୍ୱାରା ଯଜ୍ଞ କରଣୀୟ । ତାହାହିଁ ଧର୍ମ । ଋଷିମାନେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଯଜ୍ଞ ଛାଡ଼ି ଗଲେ । ନରବଳି ଦାନର ନିଦର୍ଶନ- ବେଦର ଶୁନଃଶେପଂ ଉପାଖ୍ୟାନ । ମହାଭାରତରେ ଲିଖିତ ଅଛି ଅଯୁତନାୟୀ ରାଜା-୧୦ ସହସ୍ର ନରବଳି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଜରାସନ୍ଧ ମହା ଭୈରବଙ୍କ ପ୍ରୀତ୍ୟର୍ଥ ୩୩ ସହସ୍ର କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁମାରଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିଥିଲା । କୃଷ୍ଣ ଭୀମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜରାସନ୍ଧଙ୍କୁ ମରାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ରନ୍ତିଦେବ ଅତିଥିଙ୍କ ତୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଗୋବଧ କରିଥିଲେ, ଯାହାଙ୍କ ଚର୍ମରୁ କ୍ଷରିତ ରକ୍ତରେ ଚର୍ମଣ୍ୱତୀ ନଦୀ ବହିଥିଲା । ଏପରି ଏହା ରନ୍ତିଦେବଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ବୋଲି କାଳିଦାସାଦି ଲେଖିଥିଲେ । ଦେବକୀ ପୁତ୍ର କୃଷ୍ଣ ଘୋର ଅଙ୍ଗିରସଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ- ତପ, ଦାନ, ଅର୍ଜବ, ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ-ବଚନ- ଏହା ମଧ୍ୟ ଆଚରଣ କରି ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ-

ଏହି ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗର ଧର୍ମ ମହାବୀର ଓ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କିଛିକିଛି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସହ ନୂତନ ଧର୍ମ ରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲଭିଲା । ଈଶ୍ୱର, ବେଦ ଓ ଆତ୍ମା, ବୁଦ୍ଧ ମାନିଲେ ନାହିଁ । ମହାବୀର ଈଶ୍ୱର ଓ ବେଦ ମାନିଲେ ନାହିଁ- କାରଣ, ବେଦ ମାନିଲେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରୀତ୍ୟର୍ଥ ଯଜ୍ଞ କରି ପଶୁ ମାରଣ କରିବାକୁ ହେବ । ତହୁଁ ନିଷିଦ୍ଧ ହେଲେ । ସେ ସମୟରେ ଏପରି ଧର୍ମମତର ଉପଯୋଗିତା ଥିଲା- ଜୈନଧର୍ମ ଏପରି ଭାବରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା- ମହାବୀରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାହା ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଓ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା ଏବଂ ଜିନମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ପୂଜାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗର କଠୋର ନିୟମ ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାର୍ଗର ହିଂସାପରତାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ପନ୍ଥା ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅବଲମ୍ବିତ ହେଲା । ତେଣୁ ତାହା ଲୋକପ୍ରିୟ ହେଲା କିନ୍ତୁ କଠୋର ନିୟମାନୁବର୍ତ୍ତିତା ନ ଥିବାରୁ ସେଥିରେ କାଳକ୍ରମେ ଗ୍ଲାନି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଏବଂ ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରଚାରିତ ନୀତିମୟ ଧର୍ମରେ ଜଘନ୍ୟ ପାପାଚାରାଦି ପ୍ରବେଶ କଲା । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଅହିଂସା ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଆଜିକାଲି ବୌଦ୍ଧମାନେ ମତ୍ସ୍ୟ ମାଂସାଦି ନିର୍ବିକାରଭାବେ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି; କାରଣ ପ୍ରଦତ୍ତ ମାଂସଭକ୍ଷଣ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଅନୁମୋଦନ କରିଥିଲେ । ଅତିଥି ମତ୍ସ୍ୟମାଂସ ଭୋଜନାର୍ଥ ହେଲେ ତାହା ଭକ୍ଷଣ ନିଷିଦ୍ଧ ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଜୈନଧର୍ମରେ ଆବିଳତା ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଅବକାଶ ନଥିବାରୁ ତାହା ଏକରକମ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣଭାବେ ଗତିକଲା । ଜୈନଧର୍ମର କଠୋର ନିୟାମାନୁବର୍ତ୍ତିତା ହେତୁ ଆଜି ଭାରତରେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ନ ହେଲେହେଁ ଜୈନଧର୍ମ ମୁଦ୍ରାଙ୍କ ଶୈବ ବୈଷ୍ଣବାଦି ଧର୍ମରେ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଜୈନଧର୍ମର ଅର୍ହତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ବେଦାନ୍ତର ଜୀବର ଶିବତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ସମାନ ।

ଜୈନ୍‌ଧର୍ମର ସ୍ୟାଦ୍‌ବାଦ ତଥ୍ୟ, ସପ୍ତତତ୍ତ୍ୱ, ଅଷ୍ଟମଙ୍ଗଳକ, ତ୍ରିରତ୍ନ, ସ୍ୱସ୍ତିକ, ଦେବତା ବିଭାଗ, ତୀର୍ଥଙ୍କର ବିଷୟାଦି ଜୈନଧର୍ମର ସ୍ୱରୂପ ନିର୍ଣ୍ଣୟରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୋଇଅଛି । ଜୈନଧର୍ମର ଐତିହାସିକ ଭୂମିକାରେ ଋଷଭ, ଅରିଷ୍ଟନେମି, ପାର୍ଶ୍ୱନାଥ, ମହାବୀରଙ୍କ ବିଷୟ ଯଥାଯଥ ସମସ୍ତ ନିରୂପଣ ସହ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହାସହ ଭଦ୍ରବାହୁ ଓ ନେଜାରଙ୍କ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

କଳିଙ୍ଗରେ ପାର୍ଶ୍ୱନାଥ ଓ ମହାବୀରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମପ୍ରଚାର, କରକଣ୍ଡୁ ରାଜାଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନ, ଖାରବେଳଙ୍କ କାଳ, ବୀରତ୍ୱ, ଧର୍ମଭାବ ସୁନ୍ଦର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଭାବରେ

ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । ଖାରବେଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରାଜପଣ କରିବା ଯାହା ଡକ୍ଟର ସାହୁ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ତାହା ସମୀଚୀନ । ଖାରବେଳ ଯେପରି ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ବୀର ସେହିପରି ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଥିଲେ ଏବଂ ଜୈନଧର୍ମର ଅନୁଶୀଳନର ପ୍ରଚାର ନିମିତ୍ତ ବହୁ ସଂବିଧାନ କରିଥିଲେ । ଖାରବେଳଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତି କାଳରେ ଦାଠାବଂଶରେ ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ କ୍ଷେମରାଜ ମୁନି କଳିଙ୍ଗରାଜ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧଦନ୍ତ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେହି ଦନ୍ତ ତାଙ୍କ ଗୁରୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ହୋଇଥିଲା । ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଙ୍କ ପୌତ୍ର ରୂପେ ଗୁହଶିବ କଳିଙ୍ଗରେ ରାଜପଣ କରୁଥିଲେ । ବାୟୁ ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ଗୁହ ଏହି ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ଅର୍ଥାତ୍ କଳିଙ୍ଗ ସହିତ ବହୁ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଥିଲେ । ତହୁଁ ଗୁହଶିବ ଜୈନ ଥାଇ ବୌଦ୍ଧ ହେବା ବିଷୟ ଯଥାର୍ଥ ନୁହେଁ- ପୁନଶ୍ଚ ମଗଧରାଜା ପାଣ୍ଡୁଙ୍କର ସାମନ୍ତ ରାଜା ବୋଲି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷତଃ ଦାଠା ବଂଶରେ ଲିଖିତ ନାହିଁ ।

ଜୈନଧର୍ମର କୀର୍ତ୍ତି କେନ୍ଦୁଝର ଅଞ୍ଚଳରୁ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିରାଜମାନ । ଏହା ବହୁ ଗବେଷଣା ସାପେକ୍ଷ । ଶ୍ରୀ ସାହୁ ବହୁ ଶ୍ରମ ଓ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ଗବେଷଣା କରି ଯାହା ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅବଶ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଜୈନଧର୍ମ ବିଷୟରେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଗବେଷଣା କରାଇବ, ଏହା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

ସାହୁ ମହାଶୟ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି

ଶ୍ରୀମାନ୍ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କର "ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ" ବିଷୟକ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ସମାଲୋଚନାମୂଳକ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ିବାର ସୁବିଧା ପାଇଥିଲି । ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକରେ ୧୩ଗୋଟି ବିଭାଗ କରାଯାଇଅଛି । ଖାରବେଳଙ୍କ ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଲାଗି ଗ୍ରନ୍ଥକାର ବହୁତ ପୁସ୍ତକ ସମାଲୋଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଚେଡି ବଂଶର ରାଜା ଖାରବେଳ କଳିଙ୍ଗ ଓ ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ଏବଂ ଉତ୍ତରରେ କିପରି ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ ତାର ବିଶଦ ବିବରଣ ଦିଆହୋଇଅଛି । ଖାରବେଳ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ସାତକର୍ଣ୍ଣୀଙ୍କୁ ପରାଜୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ପାଟଳୀପୁତ୍ରରୁ କାଳିଙ୍ଗଜିନ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ, ସେ ୩୨ବର୍ଷ କାଳ ରାଜତ୍ୱ କରି ଶେଷରେ ଜୈନଭିକ୍ଷୁଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ବାସ କରିଥିଲେ । ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ inscriptionରୁ ପ୍ରମାଣ କରାହୋଇ ଯାଇଅଛି ଯେ ଖାରବେଳ ଓ ତାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ଜୈନ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ବୌଦ୍ଧ ଓ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଖାରବେଳଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ଦୁଇ ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସେହି ସମୟରେ ଜୈନଧର୍ମର ବିକାଶର ଅବନତି ଘଟିଥିଲା । ମାଦଳା ପାଞ୍ଜିରେ ଯେଉଁ ରକ୍ତବାହୁଙ୍କ କଥା ଅଛି, ସେ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରକୃତରେ ହିନ୍ଦୁ । ସେ ମୁସଲମାନ ନଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ହୋଇ ନଥିଲା । ରକ୍ତବାହୁ କୌଣସି ମୁରୁଣ୍ଡରାଜାଙ୍କର ସେନାପତି ଥିଲେ ଏବଂ ଖାରବେଳଙ୍କ ପରେ, ସେହିମାନେ ଉତ୍କଳରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ, ଡକ୍ଟର ସାହୁଙ୍କ ଆବିଷ୍କାରରେ ଏହା ଲେଖାଅଛି ଏବଂ ମୁଁ ସେଥିରେ ଏକମତ ।

ମୁରୁଣ୍ଡ ରାଜପରେ କଳିଙ୍ଗ ଅନେକଗୁଡିଏ ରାଜବଂଶରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତିରେ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ବିଶଦ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରା ଯାଇଅଛି । ଭଞ୍ଜବଂଶର ଆଦ୍ୟ ଉତ୍ପତ୍ତି ମୟୂର ଡିମ୍ବରୁ ହୋଇଥିଲା ତାହା ଜୈନମାନଙ୍କର ପୁରାଣାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଭଞ୍ଜବଂଶ ଉପରେ ଜୈନ ପ୍ରଭାବ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ।

କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଅଛି । ତାହା ଆନନ୍ଦପୁରଠାରୁ ୯ ମାଇଲ ଦୂରରେ । ସେଠାରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଯକ୍ଷ ଯକ୍ଷୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜୈନମୂର୍ତ୍ତି ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । କିଂବଦନ୍ତୀରେ ମଧ୍ୟ ଜୈନ ପ୍ରଭାବ ଅଛି ।

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣଙ୍କ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସର୍ବଥା ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଉତ୍କଳର ଖାରବେଳ ସମୟର ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ କିଛି ନମିଳିଥିବାରୁ ତାହା ଯତ୍‌ପରୋନାସ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରି ଉଦ୍‌ଭାବନ କରିଅଛନ୍ତି । ପୁସ୍ତକ ଶେଷରେ ଯେଉଁ Bibliography ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟବସାୟ ପରିସ୍ଫୁଟ । ଆଶାକରେଁ ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଉତ୍କଳରେ ସର୍ବଥା ଆଦୃତ ହେବ ।

ଶ୍ରୀ କାଶୀନାଥ ଦାସ, ଏମ୍.ଏ.
ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜର ଭୂତପୂର୍ବ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ 'ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ' ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ଜୈନ ସାହିତ୍ୟରୁ ଜୈନ ତୀର୍ଥଙ୍କର ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧର କେତେକ ଗଳ୍ପ ସମାବେଶ କରା ଯାଇଅଛି । ଉକ୍ତ ଗଳ୍ପମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନ-ନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଲେଖକ ସେହି ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚିହ୍ନାଇ ଅଛନ୍ତି । ଚିହ୍ନାଇବାରେ ନାମମାନଙ୍କ ଧ୍ୱନିଗତ ସାମ୍ୟ କେବଳ ଭିତ୍ତି ହୋଇଅଛି । ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ-କାଳ ଜଣା ନାହିଁ । ପୁଣି ଚିହ୍ନିତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରୁ ନବମଶତାବ୍ଦୀର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱର ନିଦର୍ଶନ ମିଳି ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ଜୈନ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ତାହା କେବକାର ? ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବର ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ଋଷିକୂଲ୍ୟାର ଦକ୍ଷିଣରେ ବହୁ ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚି ଯାଇଥିଲା । କେବଳ ମହାବୀରଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ-କାଳରେ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶା କଳିଙ୍ଗ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲା । ଏଣୁ ଜୈନତୀର୍ଥଙ୍କର ମହାବୀରଙ୍କର କଳିଙ୍ଗ-ରାଜା ବନ୍ଧୁ ଥିବାର ଯାହା ଜୈନସାହିତ୍ୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଅଛି, ତାହା ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ସୂଚନା କରୁଅଛି ।

ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରେ ଲେଖକ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବଦ୍ ଗୀତାରେ ସର୍ବଧର୍ମର ସମନ୍ୱୟ କରାଯାଇଅଛି । ଏଣୁ ଉଦୟନ ସର୍ବଧର୍ମର ସମବାୟ ରୂପରେ ହରିଙ୍କୁ ୯୮୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି ।

"ଯଂ ଶୈବାଃ ସମୁପାସତେ ଶିବ ଇତି ବ୍ରହ୍ମେତି ବେଦାନ୍ତିନଃ
ବୌଦ୍ଧାଃ ବୁଦ୍ଧ ଇତି ପ୍ରମାଣପାଟବଃ କର୍ତ୍ତେତି ନୈୟାୟିକାଃ
ଅର୍ହଂନିତ୍ୟାଥ ଜୈନଶାସନରତାଃ ମୀମାଂସକାଃ
ସୋଽୟଂ ବୋ ବିଦଧାତୁ ବାଞ୍ଛିତ ଫଳଂ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥୋ ହରିଃ ॥

ଏହି ଶ୍ଳୋକଟି ପୁରୀର ବହୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରି ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ବୈନତେୟ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବାହନ ରୂପରେ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ କଥିତ ସେ ଅରିଷ୍ଟନେମିଙ୍କ ପୁତ୍ର ରୂପରେ ରାମାୟଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅରିଷ୍ଟନେମି ଜଣେ ଜୈନ ତୀର୍ଥଙ୍କର ଅଟନ୍ତି । ଉଡ୍ଡୀୟାନ ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତି ମଧ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଜିନ ଓ ବୁଦ୍ଧ ନାମରେ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସ୍ତୁତିକରି ଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ ବୈଷ୍ଣବ-ଧର୍ମର ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ କେହି

ଅସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଗବେଷଣା କରି ଉକ୍ତ ପ୍ରଭାବକୁ ଚିହ୍ନାଇବା କଠିନ ଅଟେ । ଏ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହେଲା । ରୁଗ୍‌ଣ ଶରୀରରେ ଓ ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ଲେଖକ ଯେଉଁ ଉତ୍ସାହ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ତାହା ଯୁବକ ଗବେଷକମାନଙ୍କୁ ଜୈନଧର୍ମର ଓଡ଼ିଶାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭାବ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦେବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ ।

୧-୯-୫୮ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର

ଜୈନଧର୍ମର ଲେଖକ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାରେ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୁପରିଚିତ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ମୋର ଗୁରୁ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମୋର ମତାମତ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ।

ସାହୁ ମହାଶୟ ହେଉଛନ୍ତି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ଓ ଚିର ସହଚର । ରାଜନୀତିରେ ଯୋଗ ଦେଲାପରେ ମଧ୍ୟ ସେ ସଦାସର୍ବଦା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ପରମ ବନ୍ଧୁ । ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ସ୍ପୃହା, ସମୟ ପାଇଲାକ୍ଷଣି ସେ ପଢ଼ିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ଏ ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ଏକାଧିକ ବିଷୟରେ M.A. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନ ପ୍ରତି ଏପରି ପ୍ରଗାଢ଼ ଅନୁରକ୍ତି ଓ ନିଷ୍ଠା ଦେଖି ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତାହାଙ୍କୁ LL.D. ଉପାଧିରେ ମଣ୍ଡିତ କରିଛନ୍ତି- ଭାରତ ସରକାର ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଛନ୍ତି, ଅନୁସନ୍ଧାନମୂଳକ ବୃହଦାକାର ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି Ph.D. ଉପାଧି ଲାଭ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ହେଲା । ତେଣୁ ସେ ବହୁଦିନ ହେଲା ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରି ତଥ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥଟିଏ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖି ସେ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ହିନ୍ଦି ଓ ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଅତି ସମାଲୋଚନାମୂଳକ ତଥ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ- ଏହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ।

ଦିନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୃହେ ଗୃହେ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ହୋଇଥିଲା । ଆଜି କାଲି ମଧ୍ୟ ସେହି ଜୈନଧର୍ମର ସତ୍ତା ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ରହିଛି । କେହି କେହି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜୈନ ଦେବତା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରୁଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ସମ୍ରାଟ୍ ଖାରବେଳ ଭାରତ ଇତିହାସରେଏକ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେ ଥିଲେ ଜୈନ । ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଶିଳାଲିପିରେ ଖାରବେଳଙ୍କର ବାଲ୍ୟକାଳର ଇତିହାସ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନର ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ଖାରବେଳଙ୍କ ଶିଳାଲେଖ ହେଉଛି ଭାରତ ଇତିହାସର ଏକ ଶଙ୍କୁ । ଖାରବେଳଙ୍କ ସମୟରେ ଖଣ୍ଡିଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିରେ ଜୈନସାଧକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶତାଧିକ ଗୁମ୍ଫା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହିସବୁ ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ଏବଂ ଐତିହାସିକ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥସ୍ଥଳୀ ହୋଇଛି । ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନରେ ନାନା ଭାବରେ

ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନ ଓ ଧର୍ମମାନ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ହେଲେ ଜୈନଧର୍ମର ଜ୍ଞାନ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତି ବିରଳ, ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ସାହୁ ମହାଶୟଙ୍କର ବହୁ ତଥ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସମାଲୋଚନାତ୍ମକ ଅନୁସନ୍ଧାନମୂଳକ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟି ସେହି ଅଭାବ ଦୂର କରି ଜୈନଧର୍ମର ପଠନପାଠନ ପ୍ରତି ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବ ଏବଂ ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମାଲୋଚକ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ଏବଂ ଐତିହାସିକମାନଙ୍କର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହେବ ।

ଏହି ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟନିଧି ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ତାଙ୍କର ଏହି ଅନବଦ୍ୟ ଦାନ ସକାଶେ ସାହୁ ମହାଶୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ଓ ଆଶୀର୍ବାଦର ପାତ୍ର ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭିନ୍ନ ମତବାଦର କିପରି ସମାଲୋଚନାତ୍ମକ ଭାବରେ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇ ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ ଓ ସତ୍ୟର ଅବଧାରଣା କରା ହୋଇଛି- ଗ୍ରନ୍ଥଟି ପାଠ କଲେ ପାଠକ ନିଜେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିବେ । ସହବୀର୍ଯ୍ୟଂ କରିବାବହୈ, ତେଜସ୍ୱିନା ବଧୀତମସ୍ତୁ, ମା ବିଦ୍ୱିଷାବହୈ ।

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ।

ଡା: ଶ୍ରୀ କରୁଣାକର କର, ଡିଲିଟ୍,
ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ କଟକ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର
ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ।

ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ ଲିଖିତ 'ଉତ୍କଳରେ ଜୈନଧର୍ମ' ନାମକ ପୁସ୍ତକଟି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅତି ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଲେଖକ ଏଥିରେ ପ୍ରଧାନତଃ ତଳଲିଖିତ ୧୧ଟି ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟାୟଗୁଡିକ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି:-

"ଜୈନଧର୍ମର ସ୍ୱରୂପ, ଜୈନଧର୍ମର ଐତିହାସିକ ଭୂମିକା, କଳିଙ୍ଗରେ ଆଦି ଜୈନଧର୍ମ, କରକଣ୍ଡୁ ଉପାଖ୍ୟାନ, ଖାରବେଳଙ୍କ କାଳନିର୍ଣ୍ଣୟ, ଖାରବେଳଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ଖାରବେଳ ଓ ଜୈନଧର୍ମ, ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି, କଳିଙ୍ଗରେ ଖାରବେଳଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ଜୈନଧର୍ମର ଅବସ୍ଥା । ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତିରେ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନକଳା ।"

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟବିଭାଗ-କାବ୍ୟବିଭାଗ-ଗୀତିକବିତା ବିଭାଗ-ଇତିହାସ ବିଭାଗ ପ୍ରଭୃତିରେ ଖାରବେଳଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ ଲେଖା ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାହିତ୍ୟିକ ପତ୍ରିକାରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶଂସିତ ଗ୍ରନ୍ଥପରି ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାପକ, ଆଲୋଚନାମୂଳକ ଲେଖାର ଅଭାବ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲା । ଖାରବେଳଙ୍କ ଉଦୟଗିରିରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିବା "ହାତିଗୁମ୍ଫା ଶିଳାଲେଖ"ଟି ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ଏମ୍.ଏ. ପରୀକ୍ଷାରେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ପାଠ୍ୟ ଭାବରେ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଏମ୍.ଏ. ପରୀକ୍ଷାରେ ବୈକଳ୍ପିକ ପାଠ୍ୟ ଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଇତିହାସ ଏମ୍.ଏ. ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହା ଆଲୋଚନୀୟ । ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ହାତିଗୁମ୍ଫା ଶିଳାଲେଖ ସମେତ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଲିପିମାନଙ୍କ ପାଠୋଦ୍ଧାର କରା ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ସାଧାରଣ ପାଠକ ଓ ଗବେଷକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଶ୍ଚୟ ଆଦୃତ ହେବ । ଏପରି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କେତେକ ବିଷୟରେ ମତଦ୍ୱୈଧ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

'କଳିଙ୍ଗରେ ଖାରବେଳଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ଜୈନଧର୍ମର ଅବସ୍ଥା' ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ[୧] ୧୯୫୩ରେ ଆବିଷ୍କୃତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡିଆ ଶିଳାଲେଖ ପ୍ରତି ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଅଛି । ଏହା ଏହିପରି ଭାବରେ ପଠିତ ହୋଇଅଛି ।

୧ମ ପଂକ୍ତି – ଦେବକହୀ ଭଗତି କରୁଣଅ

୨ୟ ପଂକ୍ତି – ଛନ୍ତୀ ଭୋ କୁମାରସେଣ

ମୋ ମତରେ ଏହାର ଅର୍ଥ– କୁମାରସେଣ ଦେବଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରୁଅଛନ୍ତି । ଲିପିତତ୍ତ୍ୱ ଓ ବିଷୟ ପ୍ରଭୃତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ୧୧ଶ-୧୨ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଗୋଟିଏ ଜୈନଶିଳାଲେଖ ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

"ଓଡ଼ିଶା ସଂସ୍କୃତିରେ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ" (୨)ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ପୁରୀ, ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ସମ୍ରାଟ୍ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲେଖରେ ଓ ରତ୍ନନିର୍ମିତ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ବିଷୟୋଲ୍ଲେଖ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଅଛି । ଇତି ।

ଡା. କୁଞ୍ଜବିହାରି ତ୍ରିପାଠୀ
ଏମ୍.ଏ. ବି.ଏଲ୍. ପିଏଚ୍.ଡି (ଲଣ୍ଡନ)
ପୋଷ୍ଟ ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ପ୍ରଫେଶର, ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ, କଟକ

ଛାୟାଲିଖି

ଉତ୍କଳ ଇତିହାସର ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଧ୍ୟାୟ ଉପରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋକପାତ୍ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଇତିହାସ ଗଠନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଉପାଦାନ ଆବଶ୍ୟକ ତାହାର ଅଭାବ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ; ଅନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପାଦାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସେଥିରୁ ଇତିହାସ ଗଠନ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସୁଯୋଗ କିମ୍ବା ପ୍ରୟାସ ନଥାଏ । ତଥାପି, ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଯେ ଉଦ୍ୟମ ଚାଲିଛି, ତାହା ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା ଅନ୍ୟାୟ, ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ସେମାନେ ପ୍ରଶଂସନୀୟ ।

ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସରେ ଜୈନଧର୍ମ ଓ ଜୈନସଂସ୍କୃତିର ସ୍ଥାନ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଷୟ ଉପରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା ସବୁ ଲେଖା ହୋଇ ଆସିଛି ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଡକ୍ଟର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କର ଏହି ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସକୁ ଏକ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଦାନ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଲେଖକ ହିସାବରେ ତାହାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଗବେଷଣା ଦ୍ୱାରା ଇତିହାସର ଏକ ଅଂଶ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ଗୌରବର ବିଷୟ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସାହୁ ଅନେକ ନୂତନ ତଥ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଐତିହାସିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ କେତେକ ତଥ୍ୟ ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରି ନିଜର ମତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ପାରିଛନ୍ତି । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ହୁଏତ ତାଙ୍କର ମତ ଉପରେ ତର୍କର ସ୍ଥାନ ଥାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ବିଷୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହା ସ୍ୱାଭାବିକ ଏବଂ ଐତିହାସିକ ମତାମତ ଉପରେ ତାହା ହୋଇଥାଏ ।

ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ସାହୁଙ୍କ ଏହି ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ ଉପରେ ବ୍ୟାପକ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ମାର୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିବ ବୋଲି ଆଶା । ଏହି ବିଷୟ ଉପରେ ତାହାଙ୍କର ସଙ୍କେତ ଓ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଭବିଷ୍ୟତ ଐତିହାସିକ ମନରେ ଉତ୍ସାହ ସୃଷ୍ଟି କରିବ ।

ଡା. ମନ୍ମଥନାଥ ଦାସ,
ରିଡର ଇନ୍ ହିଷ୍ଟୋରି, ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ

ପ୍ରାକ୍ କଥନ

ଜୀବନରେ ମୁଁ ଜଣେ Philosopher ବା ଦାର୍ଶନିକ ହେବି, ଏହି କଥା ମୋ ଗୁରୁଦେବ ୰ହେମ ଚନ୍ଦ୍ର ସରକାର ମୋତେ ବାରମ୍ବାର କହୁଥିଲେ । ହେମ ବାବୁ କଟକ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜର ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ ।

ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଦୁଇ ତିନିଟା ଏମ୍.ଏ. ପାସ୍ କରି ହଠାତ୍ ଦିନେ ଏହିକଥା ଭାବିଲି, ମୋର ଗୁରୁଦେବଙ୍କର କଥାନୁଯାୟୀ ମୁଁ ତ କାହିଁ Philosopher ହେଲି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କଲି । ଦର୍ଶନରେ ଏମ୍.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଲି, ତା ହେଉଛି ୧୯୩୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର କଥା ।

ସେହି ସମୟରେ ମୁଁ ଜୈନଧର୍ମ କଥା ପଢୁପଢୁ ଗୋଟିଏ ବହିରେ ଦେଖିଲି ଯେ ମହାବୀର ଏକବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଘର ଛାଡ଼ିଥିଲେ, ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ନଈ ପାର ହେଉଁ ହେଉଁ କଣ୍ଟାରେ ତାଙ୍କର ଲୁଗା ଲାଗିଗଲା ଏବଂ ଅଧେ ସେହି କଣ୍ଟାରେ ଚିରି ହୋଇ ରହିଗଲା ।

ସେହି ସମୟରେ ଜଣେ ଦୁଃଖିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଶତଛିନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧି ସୁଦ୍ଧା ତାର ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ କରି ପାରୁ ନଥିଲା । ସେ ମହାବୀରଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ସେହି ଲୁଗା ମାଗିଲା । ମହାବୀର ଭାବିଲେ ଅଧେ ତ ନଈରେ ଯାଇଛି କଣ୍ଟାରେ ଲାଗି, ଏ ଅଧକ ରଖି ଲାଭ କଅଣ ? ସେଠୁ ସେହି ଅଧକ ମଧ୍ୟ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ-ଲୋକକୁ ଦେଇ ଉଲଗ୍ନ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ଏହି ଗଳ୍ପଟି ମୋତେ ଖୁବ୍ ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲା । ସେହିଦିନୁ ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜାଣିବାକୁ ମୋର ଖୁବ୍ ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମିଲା ।

କିନ୍ତୁ ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରି ନଥାଏ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲି ଏବଂ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର କଥା ଆଲୋଚନା କରି ୩/୪ ବର୍ଷ ଧରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କଲି । ତାପରେ ମହାବୀରଙ୍କର ଚିନ୍ତା ହେଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଖାରବେଳ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜୈନରାଜା ଥିଲେ । କଳିଙ୍ଗରେ ଜୈନଧର୍ମ ଅତି ପ୍ରବଳ ଥିଲା । କାହିଁକି କିପରି ତାହା ଲୋପପାଇଲା, ଏହି କଥା ଭାବୁଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଡକ୍ଟର ନବୀନକୁମାର ସାହୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦେଖା

ହେଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି କହି ନାହିଁ, ହଠାତ୍ ସେ ଆପଣା ମନକୁ କହିଲେ ଆପଣ ଜୈନଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖା ଲେଖୁ ନାହାନ୍ତି ଡକ୍ଟରେଟ୍ ପାଇଁ ? ୪।୪ଟା ଏମ୍.ଏ ତ ହେଲେ, ଏଥର ଗୋଟିଏ ଡକ୍ଟରେଟ୍ କରନ୍ତୁ ।

ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦୀପନାରେ ମୁଁ ଏ Thesis ଲେଖିଛି । ଏହା ଲେଖିବାରେ ସେ ମୋତେ ପ୍ରତି ଛତ୍ରରେ ହାତ ଧରି ଚଳାଇଛନ୍ତି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ମୁଁ ପୁରୁଷକାର ଏବଂ ଦୈବ ଉଭୟରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖେ । ସୁତରାଂ ଏହା ଦୈବର ଇଙ୍ଗିତ ଭାବି ମୋର ନିଜର ପୁରୁଷକାରରେ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ତା'ର ଫଳ ଏହି Thesis ଯାହା Ph.D. ପାଇଁ ଲେଖିଥିଲି ।

ଏହି ଲେଖାରେ ମୁଁ ଅନେକଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଛି । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିବା ଏଠାରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତେବେ ମୋର ଗୁରୁ ଡକ୍ଟର ନବୀନ କୁମାର ସାହୁ ମୋଠାରୁ ବୟସରେ ଢେର ତରୁଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିଚାର ବୁଦ୍ଧି ଓ ଜ୍ଞାନରେ ମୋଠାରୁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନେକ ବେଶୀ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଏହା ଛଡ଼ା ଆଉ ଜଣଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରେଁ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀ ପ୍ରବୋଧ କୁମାର ମିଶ୍ର, ଏମ୍.ଏ. ଏହି Thesis ଲେଖିବାରେ ଓ ଉତାରିବାରେ ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣମନ ଦେଇ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଲାଲା ନଗେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ରାୟ ଏବଂ କଟକରେ ଜୈନ ପରିବାରର ଶ୍ରୀ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଲାଲ ମୋତେ ଅନେକ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି । ମୁଁ ଆଜକୁ ଆଠବର୍ଷ ହେଲା ଶ୍ୱାସରୋଗରେ କଷ୍ଟ ପାଉଛି । ରାତିରେ ଶୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟ ଧରି ଉଠିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ, ସେହି ଶ୍ୱାସକଷ୍ଟ ଭୁଲିବା ପାଇଁ ମୁଁ ବସିବସି ଚିନ୍ତା କରେଁ, ଲେଖା ଲେଖେଁ । ଏହି ରୋଗ ହିଁ ଏ ଲେଖା ଲେଖିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଛି । ଦୁଃଖମୟ ସଂସାରରେ ଏହାହିଁ ମୋ ପକ୍ଷରେ ମଧୁ ।

ଦେଉଳ ସାହି, କଟକ-୧ **ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ**
ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୫୮ (ହିନ୍ଦ୍ ସେବକ ସମାଜ ସଦସ୍ୟ)

অণপচাশ

ଛିନ୍ନ ପଲ୍ଲବ

ପଣ୍ଡିତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କର ପରିଚୟ ଦେବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, କେହି କେହି ହୁଏତ, ଚାହିଁ ପାରନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏଠାରେ ତାଙ୍କର କଥା କୁହାଗଲା । ୧୮୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଅର୍ଥାତ୍ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ ସେ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର କର୍ମ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଗୁଡ଼ିଆ କୁଲରେ ଜନ୍ମ । ସେ ଅତି ଗରିବ ଘରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପିତାମହ ଭାରି ଧନୀ ଥିଲେ । ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ପିତାମହଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ପିତାଙ୍କର ସବୁ ଘରଦ୍ୱାର କୋଠାବାଡ଼ି ଜାହାଜ କାରବାର ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁ ମାଇନର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ବାପାଙ୍କ ଦୋକାନରେ ବସି ଜଳଖିଆ ତିଆରି ଓ ବିକ୍ରୀ କରିଛନ୍ତି । ତା ପରେ ସେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥ ଘୋଷ ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ସହୃଦୟତାରେ ଅଧିକ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ସୁବିଧା ପାଇଲେ । ୧୯୦୮ରେ ସେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରୁ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପାଶ୍ କରି ସଂସ୍କୃତରେ ଗୋଟିଏ ମେଡେଲ ପାଇଥିଲେ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ ।

ତା ପରେ କଟକ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ପାଠ ପଢ଼ା । ଅନେକ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭିତରଦେଇ ସେ ଆଇ.ଏସ୍.ସି., ତା ପରେ କଲିକତାରେ ଶିବପୁର ଇଂଜିନିଆରିଂ କଲେଜରେ ୨ ବର୍ଷ ପଢ଼ି ଅର୍ଥାଭାବରୁ ଛାଡିଦେଇ ଆସିଲେ । ପରେ ପୁରୀରେ ଭିକ୍ଟୋରିଆ ହୋଟେଲ୍‌ର ମ୍ୟାନେଜର । ତା ପରେ କଟକ ମିଶନ ସ୍କୁଲରେ ୪ବର୍ଷ ଶିକ୍ଷକତା, ତା ପରେ ସେହିଠାରେ ବି.ଏ. ପାଶ୍, ସଂସ୍କୃତ ମଧ୍ୟମା ପାଶ୍ ଇତ୍ୟାଦି କଲେ । ଗୀତାରେ ସେ "ତତ୍ତ୍ୱନିଧି" ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟରେ ନିପୁଣତା ଯୋଗୁଁ "ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ" ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ ।

ମିଶନ ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ି ଭାରତ ସେବକ ସମିତିରେ ଯୋଗଦାନ କଲେ । ସେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ସମିତିର ସଭ୍ୟ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ସେହି ସମିତିର ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ହୋଇଛି ହିନ୍ଦ୍ ସେବକ ସମାଜ । ପିଲାଟିଦିନୁ ସେ ସମାଜ ସେବାରେ ଝୁଙ୍କିଥିଲେ । ପିଲାଟି ଦିନେ ସେ ଖୁବ୍ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ଜୀବନ କଟାଇଥିଲେ ହିନ୍ଦୁ ଭାବରେ । ଗଣେଶ, ସରସ୍ୱତୀ, ଦୁର୍ଗା, କାର୍ତ୍ତିକ ଇତ୍ୟାଦି ସବୁ ଠାକୁର ପୂଜା କରନ୍ତି, ତା ପରେ ହଠାତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ହାଡ଼ିମାନଙ୍କ ସାହିରେ ମିଶିବା, ଧଡ଼ିଆ

ହାଡ଼ିପିଲାକୁ ନିଜର ପୁଅ ଭଳିଆ କରିବା, କଟକରେ ପ୍ରଥମ କୋରାଣ କ୍ଲବ କରିବା, ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ସହିତରେ ମିଶିବା, ତା ପରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜରେ ହବନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ସବୁ ଆଡକୁ ତାଙ୍କ ଯୌବନ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଛି । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁ ଏକ ସମୟରେ ଗୁପ୍ତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ବୋଲି ପରିଚିତ ଥିଲେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁ କବି, ସାହିତ୍ୟିକ, ସମାଜ ସେବକ, ଇତ୍ୟାଦି । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ଧରି କହିବାକୁ ଗଲେ ଅନେକ ହେବ ।

ତେବେ ଏତିକି ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି ଯେ ସେ ଜୀବନରେ ୯୦ ଖଣ୍ଡ ବହି ଲେଖିଛନ୍ତି- ଇଂରାଜୀ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା । କୁଷ୍ଠ ରୋଗୀଙ୍କର ସେବା କରିଛନ୍ତି । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ, ନଈବଢ଼ିରେ, ଆସାମ, ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ଓଡ଼ିଶା, ହିମାଳୟ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ।

ସେ ଶେଷ ଜୀବନରେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କଠାରୁ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଉପାଧି ପାଇଲେ । ଆନ୍ଧ୍ର ଇତିହାସ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ସମିତିରୁ "ଭାରତୀ ତୀର୍ଥ" ଏବଂ ପୃଥିବୀ ଜୈନ ମିଶନରୁ "ଇତିହାସ ରତ୍ନ" ଇତ୍ୟାଦି ଉପାଧି ମଧ୍ୟ ପାଇଛନ୍ତି । ବସି ବସି ସେ ଇଂରାଜୀ, ଭାରତୀୟ ଭର୍ଣ୍ଣାକ୍ୟୁଲେରମାନଙ୍କରେ, ତଥା ଅର୍ଥନୀତି ଏବଂ ଇତିହାସରେ ଏମ୍.ଏ. ପାଶ କରିଛନ୍ତି ।

ପହଁରିଛନ୍ତି ସେ ଜୀବନରେ ଖୁବ୍- ମହାନଦୀ, ବିରୂପା, ଶିବପୁର-ଖିଦରିପୁରଠାରେ ଗଙ୍ଗା ଏପାର ସେପାର, ପୁରୀ ସମୁଦ୍ରରେ ୭/୮ ମାଇଲ ଭିତରକୁ, ଏଲାହାବାଦଠାରେ ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ସବୁ ପାର ହୋଇଛନ୍ତି । ଚାଲିବାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ହିମାଳୟରେ ଦିନକୁ ୨୬ ମାଇଲ କରି ଚାଲିବା, ଆଉ ସମତଳ ଭୂମିରେ ଦିନକୁ ୪୦/୫୦ ମାଇଲ ଚାଲିବା-ଏସବୁ ସେ କରିଛନ୍ତି ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତରେ ମିଶିଲେ ମଧ୍ୟ କିପରି ଏକାକୀ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଅନେକ ସମୟରେ । ତେବେ ସବୁ ଦୁଃଖ ସେ ଭୁଲନ୍ତି କବିତା ଲେଖି ଓ ଆବୃତ୍ତି କରି । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁ ଭାରତ ବର୍ଷର ସବୁଆଡ଼େ ଅନେକଥର ବୁଲିଛନ୍ତି । ବର୍ମା ମଧ୍ୟ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ପରିବ୍ରାଜକ, ଲେଖକ, ଭାବୁକ । ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ଅନେକ । ଆଜି ତାଙ୍କୁ ୬୮ ବର୍ଷ ବୟସ ।

ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ — ପ୍ରକାଶକ
ଆଶ୍ୱିନ ୧, ୧୩୬୫

ପର୍ଯ୍ୟାୟିକା

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ଜୈନଧର୍ମର ସ୍ୱରୂପ	୧
ଜୈନଧର୍ମର ଐତିହାସିକ ଭୂମିକା	୧୨
କଳିଙ୍ଗରେ ଆଦି ଜୈନଧର୍ମ	୨୪
କରକଣ୍ଡୁ ଉପାଖ୍ୟାନ	୩୦
ଖାରବେଳଙ୍କ କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ	୩୭
ଖାରବେଳଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ	୫୨
ଖାରବେଳ ଓ ଜୈନଧର୍ମ	୬୧
ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି (ଖାରବେଳଙ୍କ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଶିଳାଲିପି)	୭୪
କଳିଙ୍ଗରେ ଖାରବେଳଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ଜୈନଧର୍ମର ଅବସ୍ଥା	୮୨
ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତିରେ ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ	୯୧
ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନକଳା	୧୦୩
ଚବିଶ ତୀର୍ଥଙ୍କରଙ୍କର ବିଶଦ ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୪୫
ଚବିଶ ଯକ୍ଷ ବା ଶାସନ ଦେବତାମାନଙ୍କର ବିଶଦ ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୪୯
ନବଗ୍ରହ ବା ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ଦେବମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୫୭
ଶ୍ରୁତଦେବୀ (ସରସ୍ୱତୀ) ଓ ଷୋଡଶ ବିଦ୍ୟା ଦେବୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା	୨୫୮
ଦିକ୍‌ପାଳ ବା ଲୋକପାଳ ବା ବାସୁ ଦେବତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୬୦
କତିପୟ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୬୨
୧- ଅନୁକ୍ରମଣିକା- (ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନମାନଙ୍କର ନିଦର୍ଶନ)	୧୬୩
୨- ଅନୁକ୍ରମଣିକା- (ଓଡ଼ିଶାର ଇତିକଥା)	୧୬୭

୩- ଅନୁକ୍ରମଣିକା- (ଚିତ୍ରସେନ ପଦ୍ମାବତୀ ଚରିତ) ୧୮୧
୪- ଅନୁକ୍ରମଣିକା- (ଶାରଳା ମହାଭାରତ) ୧୮୯
୫- ଅନୁକ୍ରମଣିକା- (ବଉଳା ଚରିତ ଓ ରାମଗାଥା) ୧୯୧
୬- ଅନୁକ୍ରମଣିକା- (ନରସିଂହପୁରରେ ଜୈନ ନିଦର୍ଶନ) ୧୯୨
୭- ଅନୁକ୍ରମଣିକା- (କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଟିପ୍ପଣୀ) ୧୯୫
ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରି ପାହାଡର ଗୁମ୍ଫାସମୂହ ୧୯୯
୮- ଅନୁକ୍ରମଣିକା- (ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ ଓ ତତ୍ତ୍ୱ) ୨୦୧
୯- ଅନୁକ୍ରମଣିକା - (ଜୈନକଳାର ଅଧିକା ଆଲୋଚନା) ୨୦୫
୧୦-ପୁସ୍ତକାଦି ସୂଚୀ ୨୧୧
୧୧-ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନଧର୍ମ : ପ୍ରାଚୀନରୁ ସାଂପ୍ରତିକ
- ଡକ୍ଟର ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ମହାରଣା ୨୧୪